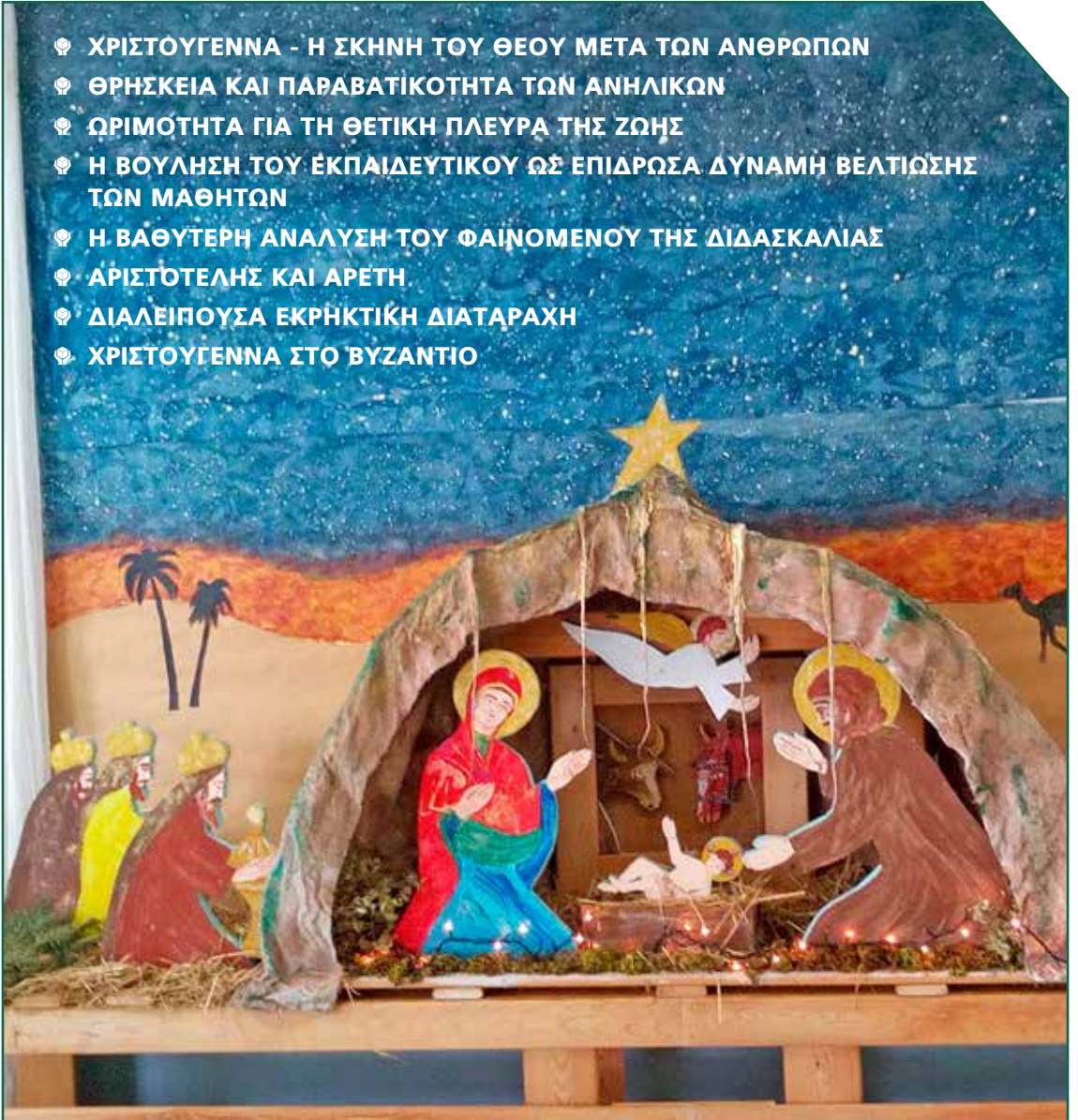

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

- ❁ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ - Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ
- ❁ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ
- ❁ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ
- ❁ Η ΒΟΥΛΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΩΣ ΕΠΙΔΡΩΣΑ ΔΥΝΑΜΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ
- ❁ Η ΒΑΘΥΤΕΡΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
- ❁ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ
- ❁ ΔΙΑΛΕΙΠΟΥΣΑ ΕΚΡΗΚΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ
- ❁ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Περιεχόμενα

**ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ - Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ
ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ** 133

**ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ
ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ**
Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου 135

**ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΤΙΚΗ
ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ**
Τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Κακαβούλη 138

**Η ΒΟΥΛΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ
ΩΣ ΕΠΙΔΡΩΣΑ ΔΥΝΑΜΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ
ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ**
Τῆς Εὐαγγελίας Τσαγκαρλή-Διαμάντη 143

**Η ΒΑΘΥΤΕΡΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ**
Τοῦ κ. Γεωργίου Ἀραβανῆ 149

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ
Τοῦ κ. Δημητρίου Ν. Παπαθανασόπουλου 153

**ΔΙΑΛΕΙΠΟΥΣΑ ΕΚΡΗΚΤΙΚΗ
ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ**
Τοῦ κ. Γεωργίου Μηλίτη 157

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ
Τοῦ κ. Ἀνδρέα Δημάκη 160

ΕΙΔΗΣΕΙΣ 162

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 164

ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Α Γ Ω Γ Η

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Όργανο τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν
Ἐγκριμένο ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας, Ἀριθμός Ἐγκρ. 1717/15.2.1952
Ἰδρυτής: **Γ. Θ. Κολιτσάρας** (†1989)

Ἐκδότης - Ἰδιοκτίτης: **Χ.Ε.Ε.Α.**

Καρότυπ 14, 105 61 Ἀθήνα, Τηλ.-Fax: 210 64.28.331, Ὁρες 8:30-14:00
e-mail: ellinochr.agogi@gmail.com

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τό νόμο καί ἐπιμελητής ἐκδόσεως:

Ἰωάννης Μαρκότσος, Διαγόρα 35, 153 44 Γέρακος, Τηλ.: 210 66.12.399

Διευθύνεται ἀπό Συντακτική Ἐπιτροπή

Δημιουργικό - Ἐκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.»

Ἀνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Ἄχαρνών

T. 210 3410436, F. 210 3425967 • www.lychnia.com, info@lychnia.com

Τιμή τεύχους **1,50€**

Ἑτήσια συνδρομή: Ἐσωτερικῶ 15€, Κύπρου 20€, Ἐξωτερικῶ 30€ • 35\$

Ἀθήνα - Δεκέμβριος 2023

ΟΔΗΓΙΕΣ: Ἐπιστολές, συνεργασίες, ἐπιτηγές, βιβλία καί ἄλλα ἔντυπα νά στέλνονται στό γραφεῖο
τῆς Χ.Ε.Ε.Α., Καρότυπ 14, 10561 Ἀθήνα.

• Τό Γραφεῖο εἶναι ἀνοικτό κάθε ἐργάσιμη ἡμέρα ἀπό 9 π.μ. ἕως 1 μ.μ.

Τεύχη τοῦ περιοδικοῦ πωλοῦνται στό βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» στήν Ἀθήνα καί σέ ἄλλες
ἐπαρειακές πόλεις, καθῶς καί στό γραφεῖο τῆς Χ.Ε.Ε.Α. στήν Ἀθήνα.

• Ἡ δημοσίευση τῶν ἄρθρων ἐγκρίνεται ἀπό τή Συντακτική Ἐπιτροπή. Ὅσοι θέλουν πα-
ρουσίαση τοῦ βιβλίου τους, παρακαλοῦνται νά ἀποστέλουν δύο ἀντίτυπα, ἓνα γιά ἀπλή
ἀγγελία καί γιά τή βιβλιοθήκη τῆς Ἐνώσεως καί ἄλλο γιά τόν μέλλοντα νά κάμει τήν βιβλι-
οπαρουσίαση. Ἡ Συντακτική Ἐπιτροπή ἔχει τό δικαίωμα νά μὴν ἐγκρίνει τή δημοσίευση
βιβλιοκρισιῶν γιά βιβλία ἄσχετα μέ τό περιεχόμενο καί τή γραμμή τοῦ περιοδικοῦ. Τὴν
εὐθύνη γιά τά δημοσιευμένα κείμενα φέρουν οἱ συγγραφεῖς τους.

Θά γεννηθῆς Σταυρωμένος

Ἰησοῦ,
θά γεννηθῆς καί φέτος
Σταυρωμένος,
θ' ανακλιθῆς μᾶλλον στό
Γολγοθᾶ παρά στή Βηθλεέμ,
πιότερο μέ καρφιά
παρά μέ ἄνθη στολισμένος
κι' ἓνα ἄστεράκι τ' οὐρανοῦ
ζήτημα εἶναι ἄν θά
σέ δείχνη στους πολλούς...
Ἰησοῦ, καί τά Χριστοῦγεννα
ἀκόμη σέ σταυρώνουμε,
σέ νάϊτ-κλάμπς καί καμπαρέ,
σέ πάρτυς καί σέ ρεβεγιόν,
σέ βουλεβάρτα καί βιτρίνες...
Δέν σέ σταυρώνουν μόνο
στά πεδία τῶν πελέμων
μά καί σέ «χριστιανικές»
μεγαλονπόλεις οἱ τρανοί:
τοῦ πολεμόχαρου τοῦ Ἄρη
οἱ ὄπαδοί,
μά καί τοῦ Ἑρμῆ καί
τῆς Ἀφροδίτης οἱ πιστοί.
Οἱ κάθε λογῆς Ἡρώδες
καί Ἀρχιερεῖς...
Συγχώρεσέ μας, Βρέφος
Ταπεινό,
Κλάψε γιά μᾶς, Αἰώνιε Ἀμνέ,
Ἕλα νά γεννηθῆς καί πάλι
μέσ' στό χάνι μας,
στό σταῦλο μας, Ἀθάνατε
Φτωχέ!

(†) ἀρχιμ. Ἡλία
(Μαστρογιαννοπούλου),
Κραυγές Ἰκεσίας, Ἕλαφος,
Ἀθῆναι 1968, σελ. 42

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ - Η ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

«Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ματθ. α΄ 1). Ἔτσι ἀρχίζει τὸ Εὐαγγέλιο. Τί νά σημαίνει ἄραγε αὐτός ὁ μέγας κατάλογος ἐβραϊκῶν ὀνομάτων; Γιά τούς Ἰουδαίους τήν ἀναγκαιότητα νά ὑπογραμμισθῆ ἡ καταγωγή τοῦ Μεσσία ἀπό τὸ Δαυΐδ. Ὑπάρχει ὅμως καί μιὰ ἄλλη σημασία: Ἀνάμεσα στά ὀνόματα τῆς γενεαλογίας τοῦ Ἰησοῦ ἀναφέρονται καί φονεῖς, μοιχοί, αἰμομῆκται. Ἐάν ὁ Ἰησοῦς γεννιέται στήν ψυχὴ μου, γεννιέται παρά τῆ συσώρευσι τῶν ἁμαρτιῶν μου, γεννιέται διασχίζοντας τίς ἁμαρτίες αὐτές. Ὁ Ἰησοῦς ἀνοίγει, βρίσκει τὸ δρόμο του διὰ τῶν λαθῶν μου, ξεπερνώντας τα, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο. Εἶναι ἡ γενεαλογία του μέσα μου.

...

Σ' αὐτὴ τῆ γενεαλογία λάμπει ἡ εὐσπλαχνία του, ἡ συγκατάβασή του. Ἀλλά καί ἡ δύναμή του.

Ἡ Παναγία, φέροντας μέσα της τὸν Ἰησοῦ, καί ὁ Ἰωσήφ, πᾶνε ν' ἀπογραφοῦν στή Βηθλεέμ. Ὁ Ἰησοῦς δέν θέλησε νά γεννηθῆ οὔτε στή Ρώμη οὔτε στήν Ἀθήνα οὔτε στήν Ἱερουσαλήμ. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔχει σπουδαία σημασία. Πρέπει νά ξέρουμε πῶς δέν μποροῦμε νά νοιώσουμε τὸ μυστήριό τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ παρά μόνο στό φτωχικὸ χωριὸ τῆς Ἰουδαίας. Πρέπει ν' ἀνεβοῦμε στή Βηθλεέμ, νά γίνουμε πολῖτες τῆς Βηθλεέμ, νά ἐπιτύχουμε –ὄχι νά κατακτήσουμε– τὸ ταπεινὸ πνεῦμα τῆς Βηθλεέμ.

Οἱ ἄγγελοι δέν εἶπαν στους βοσκούς ὅτι γεννήθηκε ἀπλῶς ἓνας Σωτήρας. Τούς εἶπαν: *«Εἰτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτήρ»*

(Λουκ. β' 11). 'Ο Ίησους γεννιέται για τόν καθένα από τούς βοσκούς. 'Η γέννησή του παραμένει για τόν καθένα μας ένα γεγονός πολύ προσωπικό. 'Ο Ίησους εἶναι ένα δῶρο πού προσφέρεται στόν κάθε ἄνθρωπο ξεχωριστά.

...

Δέν υπῆρχε τόπος στό πανδοχεῖο για τήν Παναγία καί τόν Ίωσήφ. Δέν υπάρχει τόπος στό πανδοχεῖο τούτου τοῦ κόσμου για τό μαθητή τοῦ Ίησοῦ. Ἄν φθάσω στό σημεῖο νά βολευθῶ σέ μία θέση, μπαίνω σέ μία κατάσταση εὐκολίας καί ἀνέσως ἐπικίνδυνη. Μπορεῖ νά γίνῃ σύγκριση μεταξύ τοῦ πανδοχείου καί τῆς φάτνης;

...

Οἱ Μάγοι εἰδοποιημένοι μέ εἰδικό ὄνειρο ἀπό τό Θεό ξαναγυρίζουν στόν τόπο τους ἀπό ἄλλο δρόμο. Πρέπει ν' ἀποφύγουν τόν Ἡρώδη. Ἄς κάνουμε μία πνευματική μεταφορά τοῦ γεγονότος: 'Ο ἄνθρωπος πού ὁ Θεός ὠδήγησε ὡς τή φάτνη μπορεῖ βεβαίως νά γυρίσῃ στόν τόπο του, στό σπίτι του, στούς δικούς του, ἀλλά ἀπό διαφορετικό δρόμο. Μέ ἄλλα λόγια: τά κίνητρα, ἡ συμπεριφορά του, ὁ τρόπος ζωῆς, τά μέσα πού θά χρησιμοποιεῖ δέν μποροῦν πιά νά εἶναι τά ἴδια. Ἐκεῖνος πού πηγαίνει στή Βηθλεέμ ὑφίσταται μία ριζική μεταβολή.

...

Στόν Συμεών εἶχε ἀποκαλυφθῆ ὅτι δέν θά πεθάνῃ χωρίς νά δῇ τό Λυτρωτή. Ὡ, πῶς θά ἤθελα νά εἶχα μία παρόμοια βεβαίωση. Νά μὴν πεθάνω χωρίς νά δῶ τόν Ίησοῦ. Νά

τόν δῶ ὄχι μέ τά μάτια τοῦ σώματος, ἀλλά μέ τά μάτια τῆς πίστεως. Πάντως, νά τόν δῶ πραγματικά. Μετά τό θάνατό μου ἐλπίζω νά τόν ἀντικρύσω διαφορετικά.

Στό Συμεών δόθηκε κάτι ἀκόμη πιο μεγάλο: Κράτησε τό βρέφος Ίησοῦ στήν ἀγκαλιά του. Κύριε, ἄφησέ με καί μένα ν' ἀγκαλιάσω μυστικά τό βρέφος Ἐμμανουήλ.

...

'Ο ἄγγελος δίνει διαταγή στόν Ίωσήφ νά πάρῃ τό παιδί καί τή μητέρα του καί νά φύγῃ στήν Αἴγυπτο. Ὑπάρχουν ἐποχές πού εἴμαστε πολύ ἀδύνατοι. Τότε θά πρέπει νά προτιμοῦμε ν' ἀποτραβιώμαστε στήν ἄκρη, ν' ἀποφεύγουμε τόν κίνδυνο. Μά δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε νά παίρνομε μαζί μας ὅτι πῶς πολῦτιμο υπάρχει: Νά παίρνομε τόν Ίησοῦ, νά παίρνομε τό βρέφος, τό μικρό ἀδύνατο βρέφος (αὐτό πού θά μᾶς ἐνισχύσῃ στήν ὥρα τῆς ἀδυναμίας μας). Καί μαζί του νά παίρνομε καί τή μητέρα του, ὅπως ὁ ἀγαπημένος μαθητής τήν παρέλαβε τήν ἐνάτη ὥρα, κάτω ἀπό τό σταυρό τοῦ Ίησοῦ. Τό μυστήριο τῆς Παναγίας ἀχώριστο ἀπό τό μυστήριο τοῦ Ίησοῦ: μυστήριο ἐλέους καί τρυφερότητας.

Λεβ Ζιλέ,

Ἰησοῦς, -Ἀτενίζοντας τόν Σωτήρα-,
μτφρ. Δ.Χ.Τ. (πρ. Ἀμερικῆς,
Δημήτριος Τρακατέλης),
ἐκδ. ΖΩΗ, Ἀθήναι 1961, σελ. 11-13
(σημ.: Διατηρήθηκε ἐν πολλοῖς
ἡ ὀρθογραφία τοῦ πρωτοτύπου)

ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μάνης κ. Χρυσοστόμου

Συχνά γίνεται λόγος, πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς παραβατικότητας τῶν ἀνηλίκων, γιὰ εἰσαγγελικές παρεμβάσεις καὶ δικαστικές παραγγελίες, γιὰ προληπτικά καὶ κατασταλτικά ἀστυνομικά μέτρα, γιὰ καθοδηγήσεις μὲ ψυχολογικές μεθόδους καὶ ἄλλα συστήματα ἀπόθνηξης καὶ ἐπίλυσης τοῦ λυπηροῦ αὐτοῦ φαινομένου στό χώρο τῶν νέων. Ὅλα τὰ ἀνωτέρω εἶναι καλά καὶ χρήσιμα καὶ ἀπαραίτητα. Ὡστόσο, λόγος γιὰ θρησκεία ἐντελῶς ἀπουσιάζει. Ἡ μαρτυρία, ἡ παρουσία καὶ εὐεργετική ἐπίδραση τῶν ἀπό τὴν θρησκεία μας ἀρχῶν καὶ ἀξιών δέν εἶναι στό προσκίνητο. Δέν ὀμιλοῦμε γιὰ τό ἄλλο αὐτό ἥθος πού προσφέρει τό Εὐαγγέλιο. Εἶναι ὅμως ὀρθό; Καὶ ὅταν βέβαια μιλάμε γιὰ θρησκεία, ἐννοοῦμε τὴν ὀρθόδοξη χριστιανική διδασκαλία, ὅπως τὴν ἐκφράζει ἡ Ἐκκλησία μας, παραβατικότητα δέ ἀνηλίκων εἶναι κάθε ἀξιοποίητη πράξη πού τελέστηκε ἀπό ἄτομα ἡλικίας δωδεκάτου ἕως καὶ δέκατου ὄγδοου ἔτους τῆς ἡλικίας τους κατὰ τό ἄρθρο 121 τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα. Καὶ ἐπιπρόσθετα, ἐννοεῖται ὅτι οἱ δύο πρωταρχικοί παράγοντες, πού ἐπιδρῶν τὰ μέγιστα στήν ὅλη ἀγωγή τῶν νέων εἶναι οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοί καὶ ἔπειτα ἡ ἀρμονική καὶ στενή συνεργασία τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων εἶναι ἐξόχως σημαντική.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διατυπώνουμε τὴν θέση, ὅτι ἡ ἀπομόνωση ἢ ἡ ἐξορία τῆς θρησκείας

καὶ δὴ τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς καὶ ἠθικῆς εἶναι μία ἀκραία στάση, μία παρανόηση καὶ μία μικρότητα στό ἀρχιτεκτόνημα τῆς παιδείας τῆς πορείας τῶν νέων. Δέν εἶναι ἐπιτρεπτόν, τό βάθος τῶν νοημάτων, ὁ πλοῦτος τῶν διδαγμάτων, τό θησαύρισμα τῶν ἀρετῶν πού βρίσκονται στήν χριστιανική διδασκαλία καὶ ἠθική, ν' ἀποσιωπῶνται καὶ νά τίθενται στό περιθώριο. Καὶ ἀσφαλῶς ἡ παραθεώρηση αὐτῆ τῆς θρησκείας ἔχει καὶ τίς συνέπειές της, τοὺς πικροὺς καρπούς. Βέβαια, παρουσιάζονται κατὰ καιροὺς μερικοί, πού διατυπώνουν ἀπόψεις ὀρθολογισμοῦ καὶ ἀγνωστικισμοῦ καὶ λέγουν: Τί τὴν θέλουμε τὴν θρησκεία; Τὴν διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου; Μᾶς ἀρέσουν τὰ συνθήματα τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης: ἐλευθερία, ἰσότητα, ἀδελφσύνη. Αὐτὰ εἶναι καὶ ἀρκοῦν. Ὡστόσο, ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι λησμονοῦν παχυλῶς ὅτι τὰ σταφύλια προέρχονται ἀπό τό ἀμπέλι τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτό τό ἀμπέλι ἐνίοτε τό καταστρέφουν ἐν ὀνόματι μιᾶς κακῶς νοουμένης «ἐλευθερίας», «ἀδελφοσύνης» καὶ «ἰσότητας». Καὶ αὐτές, οἱ ὕψιστες ἐννοίες πού ἔχουν ὡς πηγὴ τὴν χριστιανική διδασκαλία, ὑπάρχει ἡ τάση νά καταστρατηγοῦνται, νά ἀλλοιώνονται ἢ καὶ νά ἐκμηδενίζονται.

Ἄλλοι λέγουν ὅτι ὁ Θεός εἶναι μία ὑπόθεση ἄχρηστη. Υἱοθετοῦν τὴν ἰδεολογία τοῦ J. P. Sartre, ὅπου στό βιβλίον του «Ὁ ὑπαρξισμός εἶναι ἕνας οὐμανισμός», ἔγραφε

ὄτι: «Θά συμπνίζουμε τόν Θεό. Δέν τόν χρειάζομαστε». Ἐλεγε τοῦτο, χωρίς νά ἀντιλαμβάνεται, ὅτι προσπαθῶν νά συμπνίξει τόν Θεό συμπνίγει τόν ἄνθρωπο, φυγαδεύει τήν χαρά ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς καί βυθίζει τό ἄτομο καί τήν κοινωνία σέ ἀπύθμενο ὠκεανό ὁδύνης. Διότι, ὅπου λείπει ὁ Θεός, ἐκεῖ κυριαρχεῖ ἡ ἀβεβαιότητα, ὁ φόβος, ἡ καχυποψία, ὁ ἄκρατος ἐγωϊσμός πού κάνει τόν ἄνθρωπο ἐπιθετικό πρὸς τόν ἄλλον, καί τόν ἐξωθεῖ σέ ἄσκηση βίας πρὸς τόν πλησίον.

* * *

Ἄλλ' εἶναι γεγονός πλέον, ὅτι σχεδόν καθημερινά λαμβάνουμε πικρά πείρα τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς ἄθρησκης ἀγωγῆς τῶν νέων. Ὁ λόγος τοῦ Ντοστογιέφσκι ὅτι «χωρίς Θεό ὅλα ἐπιτρέπονται» ἰσχυρῶς ἰσχύει. Ὅσο, πιστεύουμε καί δίδουμε μαρτυρία ὅτι ἡ ζωὴ τῶν νέων ἀνελίσσεται ὁμαλά καί ἀνορθοῦται μέ τήν εὐεργετική ἐπιρροή τῆς θρησκευτικῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς πού εἶναι καθ' ὅλα ἀνθρωπιστική, γιατί ἔχει ρίζα τῆς τήν ἀγάπης. Αὐτὴ ἡ ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἐκπηγάζει ἄνωθεν καί ἐνώνει τίς ψυχές, ἀπομακρύνοντας τό μῖσος καί τήν κακία. Ἐξαφανίζεται κάθε μορφή bullying καί κάθε παραβατικότητα. Ὅσο θά ἀπουσιάζει ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή, τόσο θά θρηνοῦμε γιὰ τὰ φαινόμενα βίας καί κακῆς ἐν γένει συμπεριφορᾶς. Ὁ θρησκευτικὸς ἀγνωστικισμὸς ἐπιφέρει στίς ψυχές τῶν νέων ἠθικὴ διάβρωση καί καταστροφὴ. Ἡ θρησκεία ὡς ἡ βαθυτάτη ἐμπιστοσύνη καί ἐπικοινωνία μέ τόν Θεό ἐνισχύει ἐπιπρόσθετα καί τήν εὐεργετικὴ ἐπικοινωνία καί μέ τόν συνάνθρωπο. Συντελεῖ, τῷ ὄντι, στήν ἐκφραση ὑπηρεσιῶν διακονίας στὸν πλησίον.

Γι' αὐτὸ καί ἡ παιδεία πρέπει νά στηρίζεται στὰ ὀρθὰ χριστιανικὰ ἰδεώδη. Γνώση καί ἦθος εἶναι ὁ ἄριστος συνδυασμός. Ἐτσι εἶναι ἀνάγκη οἱ νέοι νά ἐμπνευσθοῦν ἀπὸ τήν χριστιανικὴ κοσμοθεωρία. Αὐτὴ θά φέρει πνευματικὴ ὠριμότητα, καθ' ὅτι ἡ θρη-

σκευτικὴ ἀδιαφορία, ἡ ἄγνοια καί ἡ οὐδετερότητα εἶναι βλαπτικὴ. Ἡ θρησκευτικὴ πίστη εἶναι γεγονός ὅτι ἔρχεται καί φέρνει στὸ προσκῆνιο καί τήν καθημερινότητα, τὸν ἠθικὸ τῆς κώδικα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τήν θεμελίωση μιᾶς ἱκανοποιητικῆς συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ εἶναι ἀκόμη καί καταφύγιο, ὅταν τὰ πάντα κλονίζονται. Ἡ πίστη αὐτὴ προφυλάσσει ἀπὸ τήν κατάθλιψη, τὸ ἄγχος, τήν ἀπογοήτευση, τήν ἀπελπισία, τήν αὐτοκτονία. Βοηθᾷ τὰ μέγιστα στήν πάντοτε ὁμαλὴ προσαρμογὴ τῶν νέων στή σχολικὴ κοινότητα καί τήν οἰκογενειακὴ ἐν γένει ζωὴ.

Ἡ κακὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνηλίκων εἶναι ἀντικοπιρισμὸς τοῦ πνευματικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς σύγχρονης κοινωνίας. Ὅταν ἡ ἠθικὴ παρακμὴ ἔχει γενικευθεῖ, ὅταν ἡ μετριότητα εἶναι στὸ προσκῆνιο. Ὅταν ἡ ἀπαξίωση τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς καθίσταται σύνθετος φαινόμενο, τότε τί νά περιμένουμε; Λυπούμεθα εἰλικρινά γιὰ τὰ ποικίλα φαινόμενα τῆς κακῆς συμπεριφορᾶς, τῆς βίας, τῆς ἀναρχίας, τῆς ἐγκληματικότητας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ἀλλὰ στὸ βάθος, ὡστόσο, πρέπει νά τό ξέρομε καλά, ὅτι ὑπάρχει τό μεγάλο θέμα καί αὐτὸ εἶναι ὁ πνευματικὸς λιμός στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, ἄλλως τό ἔλλειμμα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Χίμαιρα θ' ἀποβαίνει ἡ τακτικὴ ἐπίλυση τοῦ προβλήματος μόνον μέ ἀστυνομικὰ μέτρα. Βεβαίως καί χρειάζονται τὰ μέτρα αὐτά, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ἀλλὰ δέν ἀρκεῖ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου. Ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, ἡ ἐφαρμογὴ καί στίς ποικίλες παραβατικότητες τῆς νεολαίας, τό «dura lex sed lex». Ἄλλ' ἐάν πρόκειται νά λύσουμε τήν νεανικὴ παραβατικότητα μέ τό «dura lex sed lex» δέν ὑπῆρχε ἀνάγκη ὑπαρξῆς τοῦ Εὐαγγελίου καί τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας.

Θά λέγαμε: Μποροῦμε παιδαγωγικῶς, νά τοὺς διδάξουμε, τήν ἐπί τοῦ Ὄρους Ὁμιλίας τοῦ Χριστοῦ, ὅπου περιέχει σαφεῖς καί ὠρισμένες ὁδηγίες, περὶ τοῦ πῶς νά ὑπερνικοῦμε τίς δυσκολίες τῆς καθημερι-

νότητας καί νά ἐπιτυγχάνουμε ἀρμονικές σχέσεις μέ τούς συνανθρώπους μας; Μπορούμε νά παρουσιάσουμε τήν «Παραβολή τῶν Παραβολῶν», ἐκείνη, τοῦ ἀσώτου υἱοῦ, πού ἔχει τό στοιχεῖο τῆς μετάνοιας ἢ μπορούμε ν' ἀναλύσουμε τόν περίφημο ὕμνο τῆς ἀγάπης τοῦ Παύλου; Τοῦτέστιν, νά δώσουμε τήν χριστιανική διδαχή, τό Εὐαγγέλιο ἀνοικτό, τήν θρησκεία μας, τήν ὀρθόδοξη πίστη μας.

Ἀλλά ἐάν συνεχίζουμε καί συστηματικά καταστρατηγοῦμε καί ἀπαξιώνουμε ποικιλοτρόπως τήν θρησκεία μας, τότε θά πρέπει νά γνωρίζουμε, ὅτι δέν θά πρέπει νά κλαίουμε ἐπί τῶν ἔρειπιῶν.

«Ἐνας σπουδαῖος διδάσκαλος, ἀφοῦ ἔζησε ἐπί 12 χρόνια διδάσκων σέ κάποια πόλη, ἐπρόκειτο νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του. Κατά τήν ἀναχώρησή του οἱ μαθητές του, πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ γιά νά τόν ἀποχαιρετήσουν, τόν παρεκάλεσαν νά τούς εἰπεῖ ἀκόμη μερικά πράγματα. Ἐκεῖνος τούς εἶπε μερικά ἀκόμη λόγια περί διαφορῶν θεμάτων, περί ἀγάπης, περί γάμου, τῶν παιδιῶν, τῆς ἐλεημοσύνης, τῆς ἐργασίας, τῆς χαρᾶς, τῆς λύπης, τῆς φιλίας, τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, τοῦ ἐγκλήματος καί τῆς τιμωρίας. Τότε ἕνας μαθητής τόν παρεκάλεσε νά ὀμιλήσει καί περί θρησκείας. *«Μά γιατί ἄλλο μιλοῦσα τόσην ὥρα»;* εἶπεν ὁ διδάσκαλος. *«Τί ἄλλο εἶναι ἡ θρησκεία παρά ἡ ἐφαρμογή ὄλων αὐτῶν τῶν ἀρχῶν; Ποῖος ἡμπορεῖ νά χωρίσει τήν πίστη του ἀπό τά ἔργα του ἢ τās πεποιθήσεις του ἀπό τήν καθημερινή του ζωή»;*

Χρειαζόμεθα, συνεπῶς, μία στροφή πρὸς τήν αἰώνια Πηγὴ. Δέν εἶναι ἀρκετό τό γνωστικό ἀντικείμενο καί οἱ ἀναλύσεις τῆς ψυχολογίας καί τῆς τεχνογνωσίας. Ἀναμφισβήτητα συντελοῦν καί οἱ ἐπιστημονικές αὐτές γνώσεις στήν ὅλη παιδείωση, ἀλλά εἶναι ἀδύνατον ἀνάγκη, ἐκεῖ πού φθάσαμε, νά δοθεῖ καί ἡ πνοή τῆς πίστεως, τά εὐγενῆ ἰδανικά, τά ἠθικά πρότυπα. Ἡ ἄνευ Θεοῦ ξηρά μόνο γνώση δέν θά ἐπιλύσει ἐσωτε-

ρικές συγκρούσεις μεταξύ συνείδησης καί ζωῆς τῶν νέων. Θά ὑφίσταται πάντα μία δυσαρμονία, πού θά γεννᾷ πικρίες καί ἀπογοητεύσεις. Καί θά ἰσχύει, ἐν προκειμένῳ, τό βιβλικό λόγο: *«Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τό κακόν»* (Ρωμ. 2,2).

Χρειαζεται, συνεπῶς, ἡ συμπλήρωση τῆς μορφώσεως πού δίδεται μέ τήν χριστιανική ἀγωγή. Ἄν δέν τήν εἶχαμε, ἔπρεπε νά τήν φέρουμε. Ὅμως εἶναι δική μας. Τήν ἔχουμε ὡς κληρονομιά καί ὡς πολῦτιμο θησαύρισμα. Ἔτσι ἡ προσευχή, ὁ ἐκκλησιασμός, ἡ παρουσία τοῦ ἱερέως στή σχολική κοινότητα, οἱ διαλέξεις, οἱ συνάξεις ἐκπαιδευτικῶν, γονέων, ἀποτελοῦν στοιχεῖα ὑγιоῦς παιδαγωγικῆς μορφώσεως. Καί ἐν προκειμένῳ, ἔρχονται στό προσκήνιο δύο ἐρωτήματα: Πρῶτον, γιατί συχνά γίνεται συζήτηση, ἂν πρέπει νά διδάσκονται τά θρησκευτικά στό σχολεῖο; Καί δεύτερον, γιατί ἡ σοφία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἔχει ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τήν ἐκπαίδευση; Τά ἐρωτήματα αὐτά ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τό θέμα μας. Οἱ ἀπαντήσεις ἀκόμη νά δοθοῦν.

Θά πρέπει, λοιπόν, νά σκεφθοῦμε σοβαρά, πῶς στόν εὐαίσθητο κῶρο τῆς νεότητας θά ἐπιτευχθεῖ τό χρυσό ἦθος, πῶς θά ἀναδειχθοῦν ἀκέραιες, τίμιες, ἠθικές προσωπικότητες καί πῶς θά δημιουργήσουμε ἀληθινό πολιτισμό ὑψηλοῦ ἐπιπέδου. Ἡ ὑπέρβαση τῶν δυσκολιῶν τῆς παραβατικότητας τῶν ἀνηλίκων εἶναι θέμα ἐσωτερικό – πνευματικό. Θέμα σωστῆς διαπαιδαγωγίας. Ἐκεῖ εἶναι ἡ βάση.

Ὁ Πλάτων στόν διάλογό του μέ τόν Κρίτωνα γράφει: *«Ὁν τό ζῆν περί πλείστον ποιητέον, ἀλλά τό εὔ ζῆν»* (48, Β´). Ἡ ἀναζήτηση τοῦ «ἀγαθῶς ζῆν» εἶναι τό σημαντικότερο, πέρα ἀπό τό «ἀπλῶς ζῆν». Ἀλλά καί ὁ βιβλικός λόγος, ὁ τοῦ Χριστοῦ, λίαν ἀνώτερος: *«Ὁνκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζῆσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ διά στόματος Θεοῦ»* (Ματθ. 4,4). Ὁ νοῶν νοεῖτω.

ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τοῦ κ. **Ἀλεξάνδρου Κακαβούλη**, Καθηγητῆ Πανεπιστημίου

Ἡ θετική πλευρά τῆς ζωῆς

Σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀρνητική πλευρά τῆς ζωῆς, γιά τήν ὁποία ἔγινε λόγος σέ προηγούμενο ἄρθρο*, ὑπάρχουν καί τά γεγονότα καί οἱ καταστάσεις πού δημιουργοῦν, τήν θετική πλευρά τῆς ζωῆς. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει ὅλα ἐκεῖνα πού μᾶς θλίβουν ἔως καί μᾶς θανατώνουν: κακή διάθεση, ἄγχος, κατάθλιψη, ἰάσιμες καί ἀνίατες σωματικές καί ψυχικές ἀσθένειες, μικρά καί μεγάλα ἀτυχήματα, τραυματισμοί, θανατώσεις ἀπό ἀμβλώσεις, πολέμους, ἐγκληματικότητα, σεισμούς, πλημμύρες καί ἄλλα ἄγρια καί ἀπειλητικά φυσικά φαινόμενα.

Ὑποστηρίζαμε τό αὐτονόητο, ὅτι ἔχουν προτεραιότητα στή μελέτη τους, καί γι' αὐτό ἡ ἀνθρώπινη ἐπιστημονική δραστηριότητα, ἀνέκαθεν, ἔχει στραφεῖ στή βοήθεια, ἀνακούφιση καί προστασία τοῦ ταλαιπωρημένου ἀνθρώπου. Ἀναφέρεται στό πιό ἀρνητικό μέρος τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης καί ζωῆς, πού ὁμως, σέ ὀρισμένες περιπτώσεις, ὅταν ἀντιμετωπίζονται μέ τά μέσα καί τή βοήθεια τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, μεταμορφώνονται σέ μεγάλη εὐλογία.

Ἡ θετική πλευρά τῆς ζωῆς περιλαμβάνει, ὅλα ἐκεῖνα πού δημιουργοῦν γνήσια καί βαθιά χαρά στόν ἀνθρώπο. Καί πρῶτα ἀπ' ὅλα, ἡ ζωή καθ' αὐτήν. Ὁ μέγας ἐθνικός ποιητής μας Διον. Σολωμός, ἐξέφρασε μέ τόν καλύτερο τρόπο τή ζωή, ὅτι εἶναι «τό

μέγα καλό καί πρῶτο». Καί ὅσοι ἔχουν χαρά στή ζωή τους, ἀλλά καί ὅσοι βιώνουν τήν ἔσχατη ἀθλιότητα καί τόν ἀσφυκτικό κίνδυνο τοῦ θανάτου, ἐκτός ἐλαχίστων περιπτώσεων, πού δέν ἀντέχουν καί προτιμοῦν τό θάνατο, ὡς «μή ἔχοντες ἐλπίδα», ὅλοι ἀγαποῦν τή ζωή τους, πολύ περισσότερο ἀπό κάθε τί. Γι' αὐτό, ὅταν καλοῦνται νά θυσιάσονται, γιά κάποιο ἀνώτερο σκοπό, ὅπως θυσία γιά τήν πίστη τους, γιά στενό οἰκογενειακό πρόσωπο, γιά ἕνα ὅποιονδήποτε ἀνθρώπο, γιά τήν πατρίδα, γιά ἕνα ἀνώτερο ἰδανικό κ.λπ., τότε ἀνακηρύσσονται ἀπό τήν Ἐκκλησία Ἅγιοι καί ἀπό ἄλλους παράγοντες Ἡρώες. Τιμῶνται, ὑμνοῦνται, λατρεύονται, μένουν αἰωνίως στή μνήμη τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων. Καί πάλι ἐδῶ, ὅσοι βιώνουν ἐνσυνείδητα τή χριστιανική πίστη μέσα στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, εἶναι «οἱ ἔχοντες ἐλπίδα» νά ἐλεηθοῦν καί νά ἔχουν μιά θέση στήν αἰώνια Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Προϋπόθεση βέβαια, γιά νά ἀπολαμβάνουν οἱ ἀνθρώποι τίς χαρές τῆς ζωῆς, εἶναι ἡ ἐπικράτηση εὐημερίας καί εἰρήνης σέ ὅλο τόν κόσμο. Αὐτό τό αὐτονόητο, μοῦ ἔρχεται στό νοῦ, τίς μέρες πού γράφεται τό ἄρθρο. Ζοῦμε καθημερινά, μέσω τῶν μέσων ἐπικοινωνίας, ἀπερίγραπτες ἐκτεταμένες τραγικές σκηνές καί καταστάσεις, ἀπό τούς πολέμους πού γίνονται σέ διάφορα σημεῖα τῆς γῆς, στό Ἰσραήλ, στήν Παλαιστίνη, στήν Οὐκρανία κ.λπ. μέ ἀπώλειες χιλιάδων ἀνθρωπίνων ζωῶν, μέ φρικτές ταλαιπωρίες ἀμάχων, καί

* Βλ. Ἐλληνοχριστιανική Ἀγωγή, τ. 650, σελ. 105 ἔξ.

μιά γενικευμένη ζοφώδη κατάσταση, στην οποία αφανίζεται ή χαρά.

Άλλη προϋπόθεση, ουσιαστική, για μία κοινωνία Όρθόδοξη Χριστιανική, είναι οί γάμοι τών γονέων και οί γεννήσεις και βαπτίσεις τών παιδιών, νά τελούνται στα πλαίσια τής Όρθόδοξης Έκκλησίας. Δυστυχώς, έρχονται από τήν Στατιστική Υπηρεσία μερικά στοιχεία, πού δείχνουν μία πολύ διαφορετική εικόνα τής έλληνικής κοινωνίας. Άναφέρουν ότι τό 2022, σέ μία γέννηση άντιστοιχούν δύο θάνατοι, δηλαδή ότι υπάρχει πολύ μεγάλη ύπογεννητικότητα στό λαό μας, κάτι πού έπισημάνθηκε και από τόν Πρωθυπουργό, σέ σύσκεψη για τήν επείγουσα αντιμετώπιση του προβλήματος.

Άλλο στοιχείο είναι ότι αύξήθηκαν οί γάμοι μέ αντίστοιχο αριθμό διαζυγίων. Τά διαζύγια είναι μόνο πηγή προβλημάτων για τους ίδιους τους γονείς και για τά παιδιά. Άλλο εύρημα είναι ότι οί θρησκευτικοί γάμοι είναι 21.381, λιγότεροι, από τους πολιτικούς πού είναι 21.974. Και ένα τέταρτο εύρημα είναι ότι, τό σύμφωνο συμβίωσης αύξήθηκε σήμερα στό 13,9%, έναντι παλαιότερων δεδομένων. Τά λίγα αυτά δεδομένα, δημιουργούν μεγάλο προβληματισμό για τήν έλληνική κοινωνία, και πρό πάντων, για τήν όρθόδοξη κοινότητα. Δέν ξέρουμε τί σκέπεται ο πανάγαθος Θεός, πάντως, κάτι καλό, για τά αγαπημένα του παιδιά. «*Πάντας ανθρώπους θέλει σωθῆναι και εις επίγνωσιν έλθειν*». Έκείνο πάντως, πού αποδεχόμαστε έμεις, μέ τή βοήθεια του Θεού, είναι ή καλή ένσυνείδητη συμμετοχή στην Όρθόδοξη Χριστιανική πνευματικότητα.

Άλλες πηγές πραγματικής χαρᾶς

Σέ άλλες συνθήκες, μέ ειρήνη και ευημερία τών λαών και τών προσώπων, εκτός τής ζωῆς καθ' έαυτήν, είναι και όλα εκείνα τά άμέτρητα αγαθά, πού κάνουν τή ζωή τών ανθρώπων χαρούμενη και ευτυχισμένη. Και πρώτα ή σύλληψη ενός νέου παιδιού, τό όποιο είναι μεγάλο και χαρούμενο γε-

γονός για τό άνδρόγυνο. Προηγείται, βέβαια, ή μακρόχρονη βιολογική ώριμαση του πατέρα και τής μάνας. Άλλά άκόμη πιο πολύ, είναι για τό Θεό, ή πιο αγαπημένη Του Δημιουργία. Πρόκειται για μία άθάνατη ψυχή, μία ύπαρξη πού είναι πλασμένη «**κατ' εικόνα και καθ' όμοίωσιν του Δημιουργού Θεού**» (Γεν. α', 26). Ένα όν πού ή μητέρα του (όπως και ή Εύα) μπορεί νά εκφράσει τήν άνείπωτη χαρά της: «**έκτησάμην άνθρωπον διά του Θεού**» (Γεν. Α', 1). Απόκτησε, έγινε δικός της ο άνθρωπος, μέ τή βοήθεια του Θεού. Δέν είπε «έκτησάμην» άνδρα ή γυναίκα, αλλά «άνθρωπον». Πού σημαίνει περιληπτικά, ότι ο άνδρας και ή γυναίκα, και οί δύο μαζί, άν και διαφορετική ή ψυχοσωματική κατασκευή τους, είναι ισότιμα μέλη τής ανθρώπινης φύσης. Και έτσι δημιουργήθηκε «διά του Θεού», ή ολοκληρωμένη φύση του ανθρώπου, έν τῆ γενέσει της. Έχουμε έδω τά πρώτα θεμέλια τής Άνθρωπολογίας, πού αναπτύχθηκε άργότερα από τήν βιοεπιστήμη.

Άλλες εύλογίες στην οικογένεια

Έκτός από τή μοναδική και μεγαλειώδη σύλληψη του ανθρώπινου έμβρύου, οί γονείς του έχουν τή μεγάλη χαρά και τήν έξαιρετική τιμή, νά τό κυφορήσει ή μητέρα του, για έννέα περίπου μήνες. Όσο χρόνο χρειάζεται, νά διαμορφωθεί ο τέλειος όργανισμός του. Μέ τά χαρακτηριστικά τής κληρονομικότητάς του, πού έλαβε από τους ώριμους γονείς του, μέ τίς άτελείς επιμέρους σωματικές και ψυχικές λειτουργίες του, μέ τά άτελή όργανα και μέλη του σώματος του και τίς πολύπλοκες και θαυμαστές λειτουργίες τών πέντε αισθήσεών του. Και όλα αυτά, χωρίς καν νά έχουν επίγνωση οί γονείς του. Μόνο οί ειδικοί επιστήμονες για τό έμβρυο τά γνωρίζουν αυτά.

Θά ακολουθήσει ή γέννηση του παιδιού. Τό γεγονός, από μόνο του, άγκαλιάζεται, κυρίως από τους γονείς, μέ άνάμεικτα συ-

ναισθήματα. Μέ χαρά, εὐτυχία, καί εὐγνωμοσύνη μεγάλη, πρῶτα γιατί ἀπόκτησαν «ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ». Ἐπειτα, τό ἴδιο θά νιώσουν, ἂν εἶναι τελείως ὑγιές καί ἀρτιμελές. Ἄν ἔχει κάποιο πρόβλημα στήν ὑγεία καί τήν ἀρτιμέλειά του, θά τοὺς λυπήσει πολύ, ἀλλά ἡ ἐλπίδα δέν θά τοὺς ἀφήσει. Ἄν τό πρόβλημα εἶναι πολύ μεγάλο καί ὀδηγήσει στό θάνατο, τότε θά φροντίσουν ἐγκαίρως νά βαπτιστεῖ, καί θά εἶναι ἡρεμοί καί εὐγνώμονες, γιατί τό νεογέννητο

κλάμα του, τό μπουσούλημα καί τήν ὀρθοστάση του, τό τρίκλισμα καί τό βάδισμα, τό παιγνιδιάρικο τρέξιμο μέσα στό δωμάτιό του, στήν περιεργή ἐξερεύνησή του σέ διάφορα μέρη τοῦ σπιτιοῦ καί στήν αὐλή. Στή συνέχεια, θά ἀκολουθήσουν, οἱ πιό ἀργές, ἀλλά καί χαριτωμένες ἡλικίες τοῦ προνήπιου, τοῦ νήπιου, τοῦ παιδιοῦ, τοῦ προέφηβου. Ἐκτός τῆς πληθώρας ἀνάπτυξης καί μεγάλης κινητικότητάς του, οἱ γονεῖς χαίρονται καί μέ τήν εἴσοδο τοῦ παιδιοῦ

παιδί τους, συνεχίζει μέ τήν ψυχή του, νά ζεῖ στήν αἰωνιότητα, στήν φροντίδα καί τήν ἀγάπη τοῦ πραγματικοῦ Δημιουργοῦ του.

Τώρα ἀρχίζει ἡ ἀνάπτυξη καί ἡ φροντίδα τοῦ καθ' ὅλα γεροῦ βρέφους, καί οἱ γονεῖς του τό παρακολουθοῦν μέ χαρούμενη διάθεση. Ἀπολαμβάνουν τήν κάθε του κίνηση, τό μειδίαμα καί τό γέλιο ἢ

τους, γιά πρώτη φορά, στό προνήπιο, ἂν ὑπάρχει, ὅπου θά δοκιμασθοῦν οἱ πρῶτες προσπάθειες προσαρμογῆς του σέ σχολικό χώρο. Πιο πολύ θά δοκιμασθεῖ ἡ σχέση του μέ τό σχολεῖο, ἀνεβαίνοντας τίς διάφορες βαθμίδες, τό νηπιαγωγεῖο, τό δημοτικό, καί τό γυμνάσιο. Θά δοκιμάζονται καί οἱ ἱκανότητες καί οἱ διαθέσεις τοῦ παιδιοῦ

για σχολική μάθηση και ή ανάλογη στάση των γονιών του. Τό πέρασμα του παιδιού από τό δημοτικό στό γυμνάσιο, πάνω στην προεφηβεία του, θά γνωρίσει μερικές πρόσθετες δυσκολίες προσαρμογής, από τίς διαφορές πού χωρίζουν τίς δύο βαθμίδες, τό δημοτικό και τό γυμνάσιο. Καλοῦνται τότε οί γονεῖς νά στηρίξουν τό παιδί τους και για νά χαροῦν τήν ἐπιτυχία στό γυμνάσιο και σέ περίπτωση ἀποτυχίας του, νά ἐπιδείξουν νηφαλιότητα και στηρικτική στάση ἀπέναντί του¹.

Στό τριετές λύκειο, θά περάσει μιά ταραγμένη σχεδόν προσωπικότητα μέ τήν καθ' αὐτό κυρίως ἐφηβεία του. Ἐδῶ θά δοκιμασθεῖ ή μελέτη και ἱκανότητά του, νά ἐπιτύχει ή ὄχι, σέ μιά ἀνώτερη ή ἀνώτατη σχολή. Θά χαροῦν πολύ οί γονεῖς του για τό γεγονός, ὅπως και θά δεχθοῦν τήν ἀποτυχία του και στροφή σέ ἄλλες λύσεις για τή σταδιοδρομία του.

Στό πανεπιστήμιο πλέον και ἀκαδημαϊκός πολίτης, ὅπως συνηθίζεται, ὁ νέος εἶναι γεμάτος ἱκανοποίηση, ὅπως και οί γονεῖς του. Τέλειωσε ὅλες τίς προηγούμενες βαθμίδες τῆς ἐκπαίδευσης, και μπαίνει τώρα στό ἀγώνα των σπουδών του, μέ τήν προοπτική για μεταπτυχιακές σπουδές και μιά λαμπρή σταδιοδρομία. Καμιά φορά ἀποτυγχάνουν τά ὄνειρα και καλοῦνται ὁ νέος και οί γονεῖς του νά προσαρμοστοῦν στά νέα δεδομένα.

Ἀπό ἐδῶ και πέρα, ὁ νέος παίρνει στά χέρια του τή ζωή του. Προχωρεῖ στη δημιουργία δικῆς του οικογένειας μέ τόν εὐλογημένο ἐκκλησιαστικό γάμο. Ἀκολουθοῦν ή σύλληψη, ή κυοφορία και γέννηση των παιδιών τους, και χαρίζουν στους γονεῖς τους τή χαρά των ἐγγονιών τους. Σέ σπάνιες περιπτώσεις μπορεί νά μήν ἐξελιχθοῦν τά πράγματα, ὅπως τά ὑπολογίζουμε, ὅποτε ἐπιβάλλεται ἀνάλογη προσαρμογή. Και τό

καλό χαρίζεται και τό ἀρνητικό ἐπιτρέπεται, ἂν τό θέλει ὁ Θεός, για τό καλό ὅλων.

Σχετικά μέ τήν ὁμοφυλοφιλία

Τό θέμα τῆς ὁμοφυλίας, πού ἔρχεται προκλητικά, ὡς μή ὄφειλε, τόν τελευταῖο καιρό, στη ἐπικαιρότητα και τά μέσα ἐνημέρωσης, ἀπό μερικά ἄτομα προβολῆς, και μιά ὀρισμένη μειοψηφία των 4-5% του παγκόσμιου πληθυσμοῦ, πού μένει σχεδόν ἀμετάβλητη, γίνεται ὅμως ἕνα τεράστιο πρόβλημα, πρώτα για τούς ἴδιους, ἀλλά και για τήν εὐρύτερη κοινωνία, κυρίως για τά παιδιά και τούς νέους. Πρόκειται για τό παραγόμενο ἀποκλειστικά ἀπό τόν ἀδύνατο και ἐπιρρεπῆ ἄνθρωπο, στό φαινόμενο τῆς προτίμησης ἀτόμων και των δύο φύλων, νά προσανατολίζονται σεξουαλικά σέ πρόσωπα του ἀντίθετου φύλου. Ἐχουν ἀπό καιρό ἀρχίσει νά συμβιώνουν ὁμόφυλα ζευγάρια και νά πιέζουν νά ἐπιτραπεῖ ἀπό τό κράτος ὁ γάμος τους και ή ἀπόκτηση παιδιών μέ παρένθετες μητέρες. Τό πέτυχαν αὐτό σε πολλά Εὐρωπαϊκά Κράτη, δημιουργώντας ἔτσι, ἕνα εὐρύτερο κύκλο ἀνομίας και ἁμαρτίας: ἀνήθικη ὁμόφυλη σχέση και συμβίωση δυό ἀτόμων του ἴδιου φύλου, παρένθετη ἐλευθέρων ἡθῶν γυναίκα, (ὡς μητέρα), σύλληψη παιδιού μέ συμμετοχή παράνομου ἀνδρα, (ὡς πατέρα), κυοφορία, και γέννηση παιδιού, κατά παραγγελία προσώπων, πού συζοῦν στην ἀνομία, μεγάλωμα, ἀνατροφή και ἀγωγή, ξένου και παράνομα γεννημένου παιδιού, ἀπό πρόσωπα ἴδιου φύλου, ἐντελῶς ἀκατάλληλα και ἄσχετα για τό σκοπό, λάθος γονεϊκά πρότυπα και ἐσφαλμένοι γονεϊκοί ρόλοι. Και ή ἠθική ἀνομία και κατάρπωση δέν τελειώνει. Διεισδύει μέσα στον ἴστό τῆς κοινωνίας, μέ τά παράνομα παιδιά πού θά παράγουν ἄλλα παράνομα οικογενειακά μορφώματα. Δέν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τό μίasma αὐτό, παρά νά μετανοήσουμε βαθιά, νά ἐξομολογηθοῦμε εἰλικρινά και νά ζητήσουμε τό ἔλεος του Θεοῦ. Συγχρόνως

1. Βλ. Α. Κακαβούλη, *Ἡ μετάβαση των μαθητῶν ἀπό τό δημοτικό στη μέση ἐκπαίδευση*, διδακτορική διατριβή, Ἀθήνα, 1978.

νά αναληφθεῖ συντονισμένη προσπάθεια ἀπό ὄλους τοὺς παράγοντες τοῦ Κράτους καὶ τῆς Κοινωνίας.

Ἀντίθετα μὲ ὅ,τι συμβαίνει στὸν κόσμον γιὰ τὰ θέματα αὐτά, στὴ σημερινή Ρωσία, πού κατὰ τὰ ἄλλα, συνεχίζει ἓνα ἄδικο καὶ καταστροφικὸ πόλεμον, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν τὰ μέσα ἐπικοινωνίας, τὸ κράτος πρωτοστατεῖ στὴν ἀναστολή τῶν ὁμοφυλοφιλικῶν συμπεριφορῶν καὶ στὴν στήριξη τοῦ Χριστιανικοῦ γάμου.

Μελετήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ θέμα αὐτὸ ἀπὸ τὶς βιολογικὲς ἐπιστῆμες καὶ ἀποφάνθηκαν ὅτι εἶναι ἓνα βιολογικὸ αἴνιγμα (conundrum), πού δὲν εἶναι δυνατόν νά ἐξηγηθεῖ ἐπιστημονικά, ὅτι ἡ ὁμοφυλία ὀφείλεται σέ φυσικὰ βιολογικὰ αἴτια. Καὶ μέχρι σήμερα, παρά τὶς πολυάριθμες ἔρευνες, γενετικές, ὁρμονικές, ἀναπτυξιακές, κοινωνικές, πολιτισμικές, οἰκογενειακές, πού ἐπιμένουν νά συνεχίζονται, δὲν βρέθηκαν εὐρήματα πού νά ὀδηγοῦν σέ ἀσφαλεῖς ὀριστικὲς ἀπαντήσεις. Μάλιστα, οἱ πῖο πολλοὶ ψυχίατροι καὶ ψυχολόγοι, θεωροῦν τὸν βιολογικὸ παράγοντα, ἥσσονος ἢ ἀνυπαρκτοῦ σημασίας. Ὅλοι τοὺς θεωροῦν τὸ περιβάλλον ὡς μόνη αἰτία. Στὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁμοφυλοφιλία ἔπαυσε νά εἶναι ποινικὸ ἀδίκημα ἀπὸ τὸ 1950².

Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπὸ φυσικὸ παράγοντα πού ἐκφράζει τὴ βούληση τοῦ Δημιουργοῦ, νά συμβεῖ ἓνας ἄνθρωπος νά γίνετ ὁμοφυλόφιλος; Γιὰ τὸ ἀγαπημένο του παιδί, τὸ προικισμένο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δημιουργίας του, μὲ τὰ ἔξοχα δῶρα τῆς ἀθάνατης ψυχῆς καὶ τὸν προορισμὸ νά γίνετ ὅμοιος μὲ τὸν Θεὸ πατέρα του; Αὐτὸ καὶ ἄλλα πολλὰ κακά, προέρχονται ἀποκλειστικά ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἁμαρτία καὶ ἡ μόνη λύση, εἶναι ἡ μετάνοια καὶ ὁ ἀγὼνας γιὰ τὴν ἀπάλειψή τους.

Μπροστὰ στὶς εὐλογίες

Ἡ πραγματικὴ ζωὴ, μᾶς ἐπιφυλάσσει ἀπὸ τὶς μικρότερες ἕως τὶς μεγαλύτερες χαρὲς καὶ εὐλογίες καὶ ἀπὸ τὶς μικρότερες ἕως τὶς μεγαλύτερες ἀπώλειες καὶ συμφορές. Ὅλα ὅσα χαρίζει καὶ ὅλα ὅσα ἐπιτρέπει ὁ Θεὸς στὸν κάθε ἄνθρωπον, τὸ ἀγαπημένο του παιδί, γιὰ τὴ σωτηρία του ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ ζωὴ κοντὰ του στὴν αἰωνιότητα, ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτεται ἀπὸ τὶς Γραφές καὶ τὶς βιώνουμε στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία.

Γιὰ τὶς ἀπώλειες καὶ συμφορές γράψαμε σέ προηγούμενον ἄρθρον. Γιὰ τὶς χαρὲς καὶ τὶς εὐλογίες, τί ἔχουμε νά ποῦμε; Πῶς καὶ πότε ὁ ἄνθρωπος γίνετ ὠριμος, νά χειρίζετ ὅλες τὶς δωρεές τοῦ Δημιουργοῦ; Περιληπτικά, θά λέγαμε τὰ αὐτονόπη, τὰ ὁποῖα γιὰ πολλοὺς δὲν φαίνεται νά εἶναι καθόλου αὐτονόπη. Πρῶτα-πρῶτα, νά συνειδητοποιήσουμε βαθιὰ μέσα μας καὶ νά τὸ πιστέψουμε δυνατό, ὅτι τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς δίνουν χαρὰ καὶ ἀκόμα, ὅσα μᾶς δίνουν λύπη, εἶναι ὅλα εὐεργεσίες τοῦ Δημιουργοῦ Πατέρα μας. Ἀποβλέπουν στοῦ καλοῦ μας, ἔστω καὶ ἐάν δὲν τὸ συνειδητοποιοῦμε ὅλοι στὸν ἴδιο βαθμὸ.

Θά μᾶς συμβούλευαν οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, γιὰ τὶς δωρεές τοῦ Θεοῦ, ὅσο γίνετ πῖο βαθιὰ: Νά τὶς χαιρόμαστε μέσα μας, ἀλλὰ νά μὴ τὶς οικειοποιήσουμε. Νά νιώθουμε βαθιὰ εὐγνωμοσύνη στοῦ Δωρητοῦ μας. Νά διαθέτουμε τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ τάλαντά μας μὲ ἀγάπη, κατὰ τὸ δυνατόν, στοὺς ἔχοντες ἀνάγκη. Νά μὴν ἐπιτρέπουμε στὸν ἑαυτὸν μας, νά νιώθει ὑπερβολικὴ καὶ ἐγωιστικὴ ἱκανοποίηση καὶ ὑπερηφάνεια, ἀλλὰ νά εἴμαστε σεμνοί, ταπεινοί καὶ δοξαστικοί, μπροστὰ στὶς μικρές καὶ μεγάλες εὐλογίες πού μᾶς χαρίζει ὁ Θεός.

2. Πῖο ἐκτεταμένα γιὰ τὸ θέμα, δημοσιεύσαμε σέ ἄρθρον στὴν «Ἑλληνοχριστιανικὴ Ἀγωγή» μὲ τίτλο «Ὁμοφυλοφιλία καὶ Ἀγωγή», Ἰούλιος-Αὐγούστος 2014, τ. 605.

Η ΒΟΥΛΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΩΣ ΕΠΙΔΡΩΣΑ ΔΥΝΑΜΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Της κ. **Ευαγγελίας Τσαγκαρλή-Διαμάντη**,
Δρ Θεολογίας - Μρ Φιλολογίας

1. Εισαγωγή

Η βοήθεια των μαθητών, από τους εκπαιδευτικούς, για τη βελτίωσή τους, αποτελεί αίτημα όλων των φορέων και των ίδιων των μαθητών. Γιά την επίλυση των προβλημάτων των μαθητών, ή βούληση των εκπαιδευτικών επιβάλλεται νά είναι ισχυρή. Τά χαρακτηριστικά τής πνευματικῆς ανάπτυξης και τής δυναμικῆς παρουσίας τοῦ εκπαιδευτικοῦ, θά συμβάλουν στήν ἐπιτυχή ἔκβαση των προσπαθειῶν τους. Μέ τήν προϋπόθεση αὐτή, ἀναμένεται ἡ θετική ἐπίδραση στή *λιπόθυμη* καρδιά των μαθητῶν καί στή μόρφωσή τους.

Στόχος τῆς ἐργασίας μας εἶναι: νά καταφανεῖ ἡ ἀνάγκη ἐνίσχυσης τῆς βουλήσεως των εκπαιδευτικῶν, ὥστε α) νά πραγματοποιήσουν τήν ἀνίχνευση των ἀναγκῶν των μαθητῶν τους καί β) νά ἐπιδράσουν θετικά στήν προσωπικότητα των μαθητῶν καί τήν πορεία τους.

Ἐκπαιδευτική καί ἐπαγγελματική ἀνάπτυξη των εκπαιδευτικῶν

Πρό ἐτῶν, στίς 5 Ὀκτωβρίου 2002, τό Ὑπουργεῖο Παιδείας¹ διεβίβασε στά σχολεῖα, τή διακήρυξη των διεθνῶν ὀργανισμῶν

UNESKO, UNISEF κ.λπ., γιά τήν «Παγκόσμια Ἡμέρα Ἐκπαιδευτικῶν». Μεταξύ των ἄλλων ἀναφέρονταν καί τά ἑξῆς:

«Τιμοῦμε σήμερα ἐκείνους πού ἐπιλέγουν καί ἀφοσιώνονται στή διδασκαλική καριέρα, γνωρίζοντας ὅτι δέν μπορεῖ ὁ ὁποιοσδήποτε νά διδάσκει μέ ἀποτελεσματικότητα καί ἀνεξάρτητα ἀπό τό πόσο μποροῦν τά μέσα διδασκαλίας νά ἐξελίσσονται... κ.λπ.». Στή συνέχεια πληροφοροῦσαν γιά τίς ἀπόψεις των μαθητῶν, μέ τό ἑξῆς παράδειγμα: Στήν Εἰδική Σύσκεψη των Ἡνωμένων Ἐθνῶν γιά τά παιδιά, στή Νέα Ὑόρκη, τό Μάιο τοῦ 2002, ἓνας δεκαπεντάχρονος Καναδός μαθητής, ἀπό τοῦς ἀπεσταλμένους, εἶπε μεταξύ των ἄλλων: «Αὐτό πού χρειαζόμαστε εἶναι καλοί εκπαιδευτικοί πού νά σέ ὠθοῦν νά ἀναρωτιέσαι γιά τό τί γνωρίζεις γιά τόν κόσμο, καί οἱ ὁποιοί νά δημιουργοῦν κοινοτήτες στά σχολεῖα. Αὐτό πού χρειαζόμαστε εἶναι καλοί εκπαιδευτικοί» (Νίκκι Σ., 15 ἐτῶν, Καναδάς).

Τό αἶτημα των μαθητῶν ἦταν, τελικά, μιᾶ ἐπιθυμία-πρόταση, γιά συνεχῆ προσωπική βελτίωση καί ἀνάπτυξη των εκπαιδευτικῶν. Αὐτή ἡ σύγχρονη παιδαγωγική τάση, ἐκφράζεται, πολλές φορές, ὡς αἶτημα καί σέ συνάξεις εκπαιδευτικῶν.

1. Ἐγκύκλιος ΥΠΕΠΘ μέ θέμα *Παγκόσμια Ἡμέρα Ἐκπαιδευτικῶν*, Ἀθήνα 27/8/2002, Ἀριθμ. Πρωτ. Φ. ΟΥΝ. 42-86434/1/.

Υποστηρίζεται, από μερικούς, ότι οι εκπαιδευτικοί δεν ενδιαφέρονται και πολύ για την εκπαιδευτική και επαγγελματική τους ανάπτυξη, κυρίως επειδή δεν αξιολογούνται. Όρισμένοι άλλοι πιστεύουν ότι από το 1982, που έπαυσε να υπάρχει αξιολόγηση² στην Ελλάδα, όφειλαν οι εκπαιδευτικοί να αναπτύξουν στο σχολείο εναλλακτικές μορφές συλλογικού προγραμματισμού και απολογισμού του έργου τους. Έτσι, η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών που προτείνεται ως επιτακτική ανάγκη, κυρίως για να υπάρχει **κίνητρο** βελτίωσής τους και κατ'έπекτασιν βελτίωσης του σχολείου³, δεν θα μπορούσε να προβάλλεται ως διαδικασία αδιάκριτη. Γιατί με τις παρούσες συνθήκες των σχολείων και της κατάστασης των εκπαιδευτικών, απαιτείται μία «έφ' όλης της ύλης επαναδιαπραγμάτευση».

Μέ βάση αυτόν τον προβληματισμό, υπενθυμίζουμε τρεις ιδιαίτερους τομείς, που προβάλλονται από τους ειδικούς, για την αξιολόγηση ή την αυτοαξιολόγηση⁴ του εκπαιδευτικού, με στόχο τη βελτίωσή του.

Ιδιαίτεροι τομείς θεωρούνται:

1) Τά χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού,

2) Η διαδικασία της διδασκαλίας του εκπαιδευτικού και

3) τὰ προϊόντα μάθησης.

Υπάρχει σίγουρα αλληλεπίδραση μεταξύ των τριών αυτών τομέων.

2. Έκπαιδευτική πορεία με όδηγο την διακριτική βούληση

Οι σύγχρονες παιδαγωγικές έρευνες, στον τομέα της διδασκαλίας⁵, στρέφουν την προσοχή περισσότερο προς το μαθητή, τις αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μέσα στην τάξη και στη δημιουργία καταστάσεων μέσα σ' αυτήν. Έτσι, προωθείται καλύτερα η αγωγή⁶ και η μάθηση. Τά μέσα που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί, προκειμένου να θέσουν τους μαθητές στο πεδίο επίδρασης της γλώσσας, της θρησκείας, της επιστήμης, της τέχνης, της τεχνικής, της οικονομίας, των ήθων κ.λ.π. και στη συνέχεια να πετύχουν την καλλιέργεια και τον φρονιματισμό τους, λέγονται *μέσα αγωγής*. Έπομένως *μέσο αγωγής* είναι η δύναμη, που άσκει την επίδραση και βρίσκεται μεταξύ (μέσο) της επίδρασης δύναμης και του επιδιωκόμενου αποτελέσματος. *Επιδρώσα δύναμη* είναι η βούληση του παιδαγωγού να βοηθήσει. *Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα* είναι η προαγωγή, σέ εϋνοϊκή θέση του μαθητή μέσα στο σχολείο⁷.

Συστηματική διαπαιδαγώγηση, με ειδικευμένους ανθρώπους, σέ θέματα αγωγής,

2. Παρότι η αξιολόγηση, γενικώς, είναι μία πράξη παιδαγωγική, μετά το 1980 στή βιβλιογραφία, ως στόχος, καταγράφεται και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας του σχολείου και του ίδιου του εκπαιδευτικού. Πρβλ. Παναγιώτη Ξωχέλλη, *Ο εκπαιδευτικός στο σύγχρονο κόσμο*, Αθήνα: Δαρδανός, 2004, σελ. 139. Συμβάλλει, η αξιολόγηση του εκπαιδευτικού, στο μετασχηματισμό της κοινωνίας, μέσω των επίμερους εκπαιδευτικών στοχεύσεων. Εύαγγελίας Τσαγκαρλή-Διαμάντη, *Αξιολόγηση-Αυτοαξιολόγηση μαθητών και Έκπαιδευτικών*, Αθήνα: Λύχνος, 2003, σελ. 42.

3. Macbeath John, *Η Αυτοαξιολόγηση στο Σχολείο*, μτφρ. Δούκα και Πολυμεροπούλου, Αθήνα: Έλληνικά Γράμματα, 2004, σελ. 40-53.

4. Εύαγγελίας Τσαγκαρλή- Διαμάντη, *Ειδική διδακτική των Θρησκευτικών-Διδασκαλίες Μονοθεματικές-Διαθεματικές-Διεπιστημονικές-Project*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείο Γρηγόρη, 2011, σελ. 37-64.

5. Η διδασκαλία είναι μία *διαπροσωπική σχέση* μεταξύ διδάσκοντος και διδασκόμενου, παιδαγωγού και παιδαγωγούμενου και είναι επίσης άμφισδρομη επικοινωνία, που πραγματώνεται με τη μορφή διαπροσωπικής *συνάντησης* δασκάλου και μαθητή στο χώρο ενός συγκεκριμένου διδακτικού αντικειμένου. Ο παιδαγωγικός-πρακτικός σκοπός της *συνάντησης* είναι το να λάβουμε σοβαρά το παιδί και το νέο, ως ένα προσωπικό «άπέναντι», και να επιστήσουμε την προσοχή στην υπερφυσική και φυσική διάσταση της *συνάντησης*. (Από το άρθρο του Η. Schilling «*Συνάντησης*», τόμος 5^{ος} Μ.Π.Ε., Αθήνα: Έλληνικά Γράμματα, 1968, σελ. 109).

6. Γεωργίου Κρουσταλάκη, *Διαπαιδαγώγηση πορεία ζωής*, Αθήνα, Αντοέκδοση, 2000, σελ. 39.

7. Άντωνίου Δανασση-Άφεντάκη, *Θεματική της παιδαγωγικής επιστήμης*, Αθήνα: Δέσποινα Μαυρομάτη, 1992, σελ. 240.

παρέχει, διεθνώς, τό σχολεῖο. Ὡς φορέας, τό σχολεῖο διέπεται ἀπό κανόνες λειτουργίας, ποῦ σέ ὄλες τίς χώρες ἀποφασίζονται κατόπιν μελέτης καί ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ἐπιπλέον, «ἡ σύγχρονη μορφωτική καί διδακτική διαδικασία ἀπαιτεῖ τό κάθε λογῆς ἐπιλεγόμενο διδακτικό ὑλικό νά προσφέρεται κατά τρόπο ποῦ νά σέβεται τήν προσωπική, τήν οἰκογενειακή, καί σέ ὀρισμένες μάλιστα περιπτώσεις ἀκόμη καί τήν ἐθνική καί θρησκευτική ἰδιαιτερότητα τῶν διδασκομένων»⁸. Στήν πραγμάτωση στόχων καί κανόνων τοῦ σχολείου, συμβάλλει ὁ ἐκπαιδευτικός, ὁ κύριος φορέας τῆς ἀγωγῆς, ὁ ὁποῖος σκοπό ἔχει, σήμερα, νά βοηθήσει καί νά ὀδηγήσει τό νέο ἄνθρωπο στήν κατάσταση τῆς αὐτοαγωγῆς⁹.

Ἡ πορεία αὐτή βασίζεται στήν ἀγάπην¹⁰ καί τήν καθοδήγηση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ. Γι' αὐτή τήν πορεία, μέ στόχο τήν διάπλαση τοῦ χαρακτήρα τοῦ παιδιοῦ, ἡ ἐνίσχυση τῆς βουλήσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ θεωρεῖται ἀναγκαία καί ἐπιδίωξη βασική. Διότι, ἡ ἀνάπτυξη μιᾶς ἰσχυρῆς καί σταθερῆς βουλήσεως ὀδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στή βεβαιότητα ὅτι ἔχει τή δύναμη νά ἀγωνισθεῖ, φτάνοντας στήν καταξίωσή του. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος, ἔχει ἀπομακρύνει ἀπό τή συνείδησή του τήν αἰτία τῆς ἀποτυχίας, δηλαδή τόν φόβο. Συχνά, ἀφήνουμε τό φόβο νά καθορίσει τίς ἀποφάσεις μας, ἐπιτρέποντάς του νά ἐλέγχει ἐκεῖνος τή ζωή μας, ἀντί γιά ἐμᾶς τοὺς ἴδιους. Σχεδόν πάντα φοβόμαστε τήν ἀλλαγῆ. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι δέν πρέπει νά κάνουμε τό ἐπόμενο βῆμα. Σημαίνει ὅτι, αὐτό ἀκριβῶς τό ἴδιο τό

συναίσθημα τοῦ φόβου¹¹ εἶναι τό ἐπόμενο βῆμα πρὸς τήν ἀλλαγῆ.

Ὅμως, ὑπάρχει καί ὁ κίνδυνος, ἀπό τήν ἰσχυρή βούληση, νά ὀδηγηθεῖ ὁ ἄνθρωπος σέ σφάλματα καί ὑπερβολές. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, καί ἐντός του σχολικοῦ περιβάλλοντος, ὅπου χρησιμοποιοῦνται ἀρνητικές μέθοδοι, ποῦ ὀδηγοῦν ἀκόμη καί σέ συγκρούσεις. Ἄν οἱ ἀρμονικές μέθοδοι ἦταν τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐπιλογῶν γιά τήν ὑγιῆ γνώση καί πρόοδο, θά μπορούσε ἡ σχολική κοινότητα νά συμβιβάσει τίς ἀντίθετες δυνάμεις καί νά λειτουργήσει δημιουργικά. Σέ ἄλλη περίπτωση, καί ἂν ἡ βούληση εἶναι προικισμένη μέ δύναμη καί ἐπιδεξιότητα, δέν εἶναι πλήρης βούληση, οὔτε πάντοτε εὐεργετική. Ἐνας ἄνθρωπος μέ ἰσχυρή καί πλήρη βούληση, μέ ἱκανότητα νά ἀξιοποιεῖ τό δυναμικό του, μπορεί νά ὑπερικήσει καί νά ἐξουδετερώσει τήν βούληση τῶν ἄλλων. Ἐκεῖνος ποῦ τολμᾷ τά πάντα, ὁ ὁποῖος δέν περιορίζεται ἀπό ἠθικούς νόμους καί ἀρχές, οὔτε βιώνει τήν ἀγάπη ὡς συνέπεια τῶν καλῶν προθέσεων, ἀσκεῖ καταστρεπτική ἐπίδραση στό περιβάλλον του καί στήν κοινωνία γενικά. Ἡ ἱστορία ἀναφέρει ἀρκετά παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀπό τόν Καλιγούλα μέχρι τόν Ρασπούτιν καί τόν Χίτλερ. Ἐπομένως, γιά τήν περίπτωση τῆς ἐκπαίδευσης, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἰσχυρά καί ἐπιδέξια βούληση τῶν ἐκπαιδευτικῶν, ἀλλά αὐτή νά ἀποδίδει¹² τήν ἐσωτερική ἱκανοποίηση μέ τή γαληνεμένη συνείδηση. Αὐτά ἀποτελοῦν τά μυστικά τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καί γυναικῶν ποῦ ὄλοι μας θαυμάζουμε καί σεβόμαστε.

3. Ἡ σταθερή καί ἰσχυρή βούληση στοὺς χώρους ἐργασίας

Ἐνδέχεται, μέ τά ἀνωτέρω, νά δημιουργη-

8. Ἐμμανουὴλ Περσελῆ, *Σχολική Θρησκευτική Αγωγή*, Ἀθήνα: Γρηγόρη, 2000, σελ. 32.

9. Γεωργίου Κρουσταλάκη, *μν. ἔργ.*, σελ. 53.

10. Ἐχει διατυπωθεῖ ἡ ἀποψη, ὅτι ἡ ἀπουσία ἀγάπης εἶναι ἡ μείζων αἰτία τῆς ψυχοπάθειας καί ὅτι ἡ παρουσία τῆς ἀγάπης εἶναι τό ἀπαραίτητο θεραπευτικό στοιχεῖο τῆς ψυχοθεραπείας (Peck Scott, *Ὁ δρόμος ὁ λιγότερο ταξιδεμένος*, μτφρ. Στ. Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα: ΚΕΔΡΟΣ, 1988, σελ. 173).

11. Ἰωάννου Συναῖτου, *Κλίμαξ*, Λόγος εἰκοστός, Ἦρωπος Ἀττικῆς: Ι. Μ. Παρακλήτου, 1986, σελ. 134-136.

12. Ἰωάννου Κορναράκη, *Φιλοκαλικά θέματα*, Θεσσαλονίκη: ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΥΨΕΛΗ, 1975, σελ. 91-94.

γνηθῆ ὁ προβληματισμός σχετικά μέ τήν ἐπιτυχία στούς χώρους ἐργασίας. Συγκεκριμένα, μπορεῖ νά ἀναρωτηθεῖ ὁ ἐκπαιδευτικός ἄν, γιά τήν ἐπιτυχία τῶν στόχων τῆς ἐκπαίδευσης καί τῆς συγκεκριμένης σχολικῆς κοινότητας, ἡ σταθερή καί ἰσχυρή βούληση εἶναι ἀκριβῶς αὐτό πού λείπει. Ἀσφαλῶς μιά ἀνάλογη διαμαρτυρία δέν εἶναι ἔγκυρη.

Ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό τούς πολλούς «φαύλους κύκλους» στούς ὁποίους φυλακίζουν οἱ ἄνθρωποι τούς ἑαυτούς τους, μέσω τῆς ὀκνηρίας καί τῆς ἔλλειψης πίστευς¹⁵.

Κάθε ἄνθρωπος ἔχει τήν ἰκανότητα νά ἀναπτύξει τήν δύναμη τῆς βουλήσεώς του. Σ' αὐτή τήν ἀπλή ἀλήθεια, κανένα σοφισμα καί καμιά ἄρνηση δέν εἶναι δυνατή. Ἐκεῖνος πού θά ἤθελε νά ἀναλάβει ἔργο σοβαρό, εἶναι ὑπεύθυνος γιά ὅλες τίς συνέπειες τῆς ἄρνησῆς του, λόγω τῆς ποικιλίας δικαιολογίας, πού εἶναι συνέπεια τῆς ραθυμίας¹⁴.

Ὁ ἐκπαιδευτικός εἶναι ἡγέτης τῶν παιδιῶν καί τῶν ἐφήβων. Ὁ ἡγέτης εἶναι θαρραλέος καί τολμηρός καί λαμβάνει πρωτοβουλίες πού βγάζουν ἀπό τό τέλμα. Ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας, πολλές φορές, τοῦ ἡγέτη, νά ἀσκήσει τόν ἐνωτικό του ρόλο καί νά λειτουργήσει ὑπεύθυνα, περιπλέκεται ὁ ἐργασιακός ἵστός, καί τό περιβάλλον στή συνέχεια, μεταβάλλεται σέ ἄρενα.

Τά χαρακτηριστικά στοιχεῖα ἐνός ἡγέτη, δέν περιγράφονται ἀκριβῶς, οὔτε περιχαρακώνονται. Ἡ παρουσίαση τῶν χαρακτηριστικῶν ἔχει τήν ἔννοια τῆς ἀφετηρίας γιά γόνιμο προβληματισμό ὄλων, ἀφοῦ ὅλοι θέλουμε, σ' ὅλους τούς χώρους, νά ἔχουμε τούς καλλίτερους ἡγέτες, τόσο στήν πολιτική καί κοινωνική μας ζωή, ὅσο καί στήν ἐκκλησιαστική, καί τήν ἐκπαίδευση. Ὅχι

13. «Οἱ ψυχασθένειες συμβαίνουν ὅταν ἡ συνειδητή βούληση τοῦ ἀνθρώπου λοξοδρομεῖ ἀπό τή βούληση τοῦ Θεοῦ...». Peck Scott, *μν. ἐργ.*, μτφρ. Στέλιου Ζαχαρόπουλου, Ἀθήνα: Κέδρος, 1988, σελ. 274.

14. Roberto Assagioli, (M.D.), *Ἡ ἄσκηση τῆς βουλήσεως*, μτφρ. Τρ. Τριανταφύλλου (Ph. D.), Ἀθήνα: Ίδρυμα Ψυχουσυνθέσεως, U.S.A., 1967², σελ. 12-13.

ὁμως ἀδιάκριτα καί ἰσοπεδωτικά. Μᾶς τό δίδαξε, ἰδιαίτερως, ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος¹⁵ ὅταν, γιά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἐγκατέλειψε τόν πατριαρχικό θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπιλεγόμενα

Γνωρίζουμε ὅτι ἡ σύγχρονη ἐκπαίδευση βιώνει πρωτοφανῆ φαινόμενα ταραχῆς καί ἐπιθετικότητας τῶν μαθητῶν καί ἡ λύση τοῦ προβλήματος φαίνεται δύσκολη καί μακρινή. Καί φαίνεται νά ἀγνοεῖ ἡ ἑλληνική κοινωνία, τήν πραγματική κατάσταση τῆς πορείας τῶν ἑλληνοπαίδων. Ἡ ἀνάληψη πρωτοβουλίας ἀπό τούς σχετικούς φορεῖς τῆς ἐκπαίδευσης, γιά τήν καταλλαγή καί τήν ἡρεμία, μέ σκοπό τήν πρόοδο τῶν μαθητῶν, μπορεῖ νά ἐνισχύεται ἀπό τήν ἑλληνική καί ὀρθόδοξη παράδοση¹⁶. Μέ βάση *τίς πνευματικές ἀξίες*¹⁷ τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης, θά μπορούσαν, ὅλοι οἱ ἐκπαιδευτικοί καί ἰδιαίτερως οἱ θεολόγοι ἐκπαιδευτικοί, νά εὐαισθητοποιήσουν τούς μαθητές τους γιά τήν καταλλαγή. Μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μέ σύγχρονες παιδαγωγικές-διδασκτικές προσεγγίσεις καί δράσεις ἀλλά καί μέ προσωπική ἐπικοινωνία¹⁸ ἐκπαιδευτικῶν καί τῶν μαθητῶν τους. Αὐτό ἀπαιτεῖ ἐνημέρωση

15. Ἡ ἀναγκαία ἐπισήμανση στήν προκειμένη περίπτωση, χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας, εἶναι ὅτι, ὅταν ἔλαβε τήν ἀπόφαση τῆς παραίτησεως ὁ θεολόγος Γρηγόριος, εἶχε τελειώσει ὁ ἀγώνας γιά τόν ὅποιο προσκλήθηκε στή Βασιλεύουσα. Ἄν ἡ ἀνάγκη τό ἀπαιτοῦσε δέν θά ἀποχωροῦσε (Γρηγορίου Θεολόγου, Ε.Π. 36, 489-492).

16. Σύμφωνα μέ τήν Ὄρθοδοξη Θεολογία, ἡ Παράδοση δέν νοεῖται σάν μιά στατική προσκόλληση τοῦ παρόντος στό παρελθόν, ἀλλά σάν μιά δυναμική ἀξιοποίηση τοῦ παρελθόντος, μέ βάση τίς ἐμπειρίες καί τά προβλήματα τοῦ παρόντος, ἐνόψει τῶν ἀπαιτήσεων καί τῶν προοπτικῶν τοῦ μέλλοντος. Βλ. Χρήστου Βασιλόπουλου, *Διδακτική τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, 1996, σελ. 50.

17. Ἀξία – ἀξίες (συνήθως στόν πληθυντικό) κατά τό λεξικό Μπαμπινιώτη, εἶναι τό ἰδανικό, ἡ ἰδέα πού καθορίζει τόν τρόπο ζωῆς καί σκέψης.

18. Peck Scott, *μν. ἐργ.*

των εκπαιδευτικών στά σύγχρονα εκπαιδευτικά δεδομένα, όπως και στά κοινωνικά και πολιτικά, τόσο στην ελληνική όσο και στην διεθνή κοινωνία. Μιά ανάλογη απόφαση, για τήν ένσωμάτωση των αξιών στην καθημερινή ζωή, συνδέεται μέ μία όρισμένη σχέση και θέαση του κόσμου¹⁹. Τό βαθύτερο νόημα αὐτῆς τῆς σχέσης, ιδιαίτερα μέ τίς πνευματικές αξίες, εἶναι νά προστατεύσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τό ἄγχος και τήν ἀγωνία και νά νοηματοδοτήσει τήν ὕπαρξή του²⁰. Σέ ὄλους σήμερα, δίδεται ἡ δυνατότητα προσωπικῆς ἀπόφασης, πάνω σε πληθώρα ζητημάτων. Αὐτό ἀπαιτεῖ βούληση, για τή δημιουργία προσωπικῆς πορείας και μιᾶς προσωπικῆς και κοινωνικῆς ταυτότητας. Οἱ

ἐκπαιδευτικοί γνωρίζουν νά ἐπωμίζονται τό ἔργο του καθορισμοῦ του νοήματος ζωῆς και νά διαμορφώνουν τά πλαίσια τῆς σχολικῆς πορείας. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη²¹ πρώτα «νά καλλιιεργήσουμε παιδευτικά τόν ἑαυτό μας για νά γοπεύσουμε τή ζωή, νά ἀναδυθοῦμε μέσα ἀπό μία φωτεινή εὐστροφία»²². Τό ἀποτέλεσμα θά εἶναι τό ἀναμενόμενο. Ἐρενες, ποῦ ἀφοροῦν τοὺς νέους²³, ἐπισημαίνουν ὅτι παραδοσιακοί θεσμοί, ὅπως ἡ Ἐκκλησία, ἔχουν τή δυνατότητα ὑπέρβασης των ἐμποδίων²⁴ ποῦ ὀρθώνονται στό διάβα τους, μέ τήν ἀπόφαση για μιᾶ ἀγωνιστική²⁵ πορεία, στόχος ποῦ ὑπάρχει και στοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἀλλά και στην συνείδηση των ἐκπαιδευτικῶν.

19. «Ἐνδογενεῖς και ἔξωγενεῖς παράγοντες συμβάλουν στην δημιουργία ἠθικῆς προδιάθεσης στον ἄνθρωπο, ἡ ὁποία εἶναι ἀφενός μέν βιολογική, γιατί στηρίζεται σ' ὅ,τι ὑπάρχει στην ἀνθρώπινη ὕπαρξη και ἀφετέρου πολιτιστική, γιατί εἶναι ἀπόρροια των ἀλληλεπιδράσεων του ἀνθρώπου μέ τό περιβάλλον». Κογκούλη Ἰωάννη, *Κατηχητική και Χριστιανική Παιδαγωγική*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη α.ε. 2000, σελ. 268.
20. John Booramre, *Foundations for Christian Education*, New York: St. Vladimir's Seminary Press, 1989, σελ. 273.

21. M. Woodhead, *The needs of children: is there any value in the concept*, in: *Oxford Review of Education*, 1987 (13,2), p. 129-135.
22. Denis Jeffrey, *Jouissance du sacré Religion et post-modernité*, Ed. Armand Colin, Paris 1998, p. 162.
23. Vrame Anton, *The educating Icon*, Brookline Massachusetts: Holy Cross Orthodox Press, 1999.
24. Βασιλείου Γιούλτση, *Κοινωνιολογία τῆς θρησκείας*, Θεσσαλονίκη: 2002, σελ. 81.
25. Ὁ Ἱερός Χρυσόστομος χρησιμοποιεῖ για τόν πνευματικό ἀγώνα τήν εἰκόνα τῆς πάλης, ἀκολουθώντας τήν παύλεια παράδοση «οὐκ ἔστιν ἡ ἅλλη ἡμῶν...» (Ἐφ. 6, 12).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΣΙΝΑΪΤΗΣ, *Κλίμαξ*, Λόγος κ', Ὠρωπὸς Ἀττικῆς: Ἴερ ἃ Μονῆ Παρακλήτου, 1986.
- ASSAGIOLI ROBERTO (M.D.), *Ἡ ἄσκηση τῆς βουλήσεως*, μτφρ. Τρ. Τριανταφύλλου (Ph. D.), Ἀθήνα: Ἴδρυμα Ψυχοσυνθέσεως, 1967.
- ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, *Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη, 1996.
- ΓΥΟΥΑΤΣΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Κοινωνιολογία τῆς θρησκείας*, Θεσσαλονίκη: Πανεπ. Παραδόσεις, 2002.
- Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ε.Π. 36, 489-492.

- ΔΑΝΑΣΣΗΣ-ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, *Θεματική τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης*, Ἀθήνα: Δέσποινα Μαυρομάτη, 1992.
- DENIS JEFREY, *Jouissance du sacré Religion et postmodernité*, Ed. Armand Colin, Paris 1998.
- ΚΟΓΚΟΥΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, *Κατηχητική καὶ Χριστιανική Παιδαγωγική*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη α.ε. 2000.
- ΚΟΡΝΑΡΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, *Φιλοκαλικά θέματα*, Θεσσαλονίκη: ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΥΨΕΛΗ, 1975.
- ΚΡΟΥΣΤΑΛΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, *Διαπαιδαγώγηση. Πορεία ζωῆς*, Ἀθήνα: Αὐτοέκδοση, 2000.
- ΜΑΣΒΕΑΤΗ ΙΟΗΝ, *Ἡ Αὐτοαξιολόγηση στὸ Σχολεῖο*, μτφρ. Δούκα καὶ Πολυμεροπούλου, Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα, 2004.
- ΞΩΧΕΛΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, *Ὁ ἐκπαιδευτικὸς στὸ σύγχρονο κόσμος*, Ἀθήνα: Δαρδανός, 2004.
- PECK SCOTT, *Ὁ δρόμος ὁ λιγότερο ταξιδεμένος, μτφρ. Στέλιου Ζαχαρόπουλου*, Ἀθήνα: Κέδρος, 1988.
- ΠΕΡΣΕΛΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ, *Σχολικὴ Ὀρθοσκευτικὴ Ἀγωγή*, Ἀθήνα: Γρηγόρη, 2000.
- SCHILLING, H., «*Συνάντησις*», τόμος 5ος Μ.Π.Ε., Ἀθήνα: Ἑλληνικά Γράμματα, 1968.
- ΤΣΑΓΚΑΡΑΗ-ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, *Αξιολόγηση-Αὐτοαξιολόγηση μαθητῶν καὶ Ἐκπαιδευτικῶν*, Ἀθήνα: Λύχνος, 2003.
- ΤΣΑΓΚΑΡΑΗ-ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, *Εἰδικὴ Διδακτικὴ τῶν Ὀρθοσκευτικῶν, Διδασκαλίες Μονοθεματικές-Διαθεματικές-Διεπιστημονικές-Project*, Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖο Γρηγόρη, 2011.
- VRAME ANTON, *The educating Icon*, Brookline Massachusetts: Holy Cross Orthodox Press, 1999.
- WOODHEAD M., *The needs of children: is there any value in the concept*, in: Oxford Review of Education, 1987 (13, 2), p. 129-135.

Ἀγαπητοὶ ἀναγνῶστες,

Παρακαλοῦμε θερμῶς γιὰ τὴν καταβολὴ τῆς συνδρομῆς σας ἢ ὁποῖα γιὰ τὸ ἔσω-τερικό εἶναι 15€, γιὰ τὴν Κύπρο 20€ καὶ γιὰ τὶς ὑπόλοιπες χῶρες τοῦ ἔξωτερικοῦ 30€ ἢ 35\$.

Ἡ καταβολὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ στὰ κατὰ τόπους βιβλιοπωλεῖα τῆς «ΖΩΗΣ» ἢ τὰ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα, στοὺς ἀντιπροσώπους, ἢ μέσω e-banking. Παρακαλοῦμε εἰδικὰ γιὰ τὴν μέσω τραπέζης πληρωμὴ, νὰ ἀποστέλλεται ὅπωςδήποτε μήνυμα στὸ e-mail τοῦ περιοδικοῦμας: ellinochr.agogi@gmail.com, (ἂν εἶναι εὐκόλο μέ τὴν ἀπόδειξη πληρωμῆς) γιατί οἱ τράπεζες δέν ἐνημερώνουν γιὰ τὶς πληρωμὲς αὐτές.

Ὑπενθυμίζουμε ὅτι τὸ IBAN (Τράπεζα Eurobank) εἶναι τὸ κάτωθι:

GR 8002602010000930100366731

Η ΒΑΘΥΤΕΡΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Του κ. Γεωργίου Ε. Άραβανη, Καθηγητή Πανεπιστημίου

Γιά νά κατανοήσουμε βαθύτερα τό φαινόμενο τῆς διδασκαλίας πρέπει νά ἐξετάσουμε τίς ἐξῆς διαστάσεις της: Τήν ψυχολογική, τήν κοινωνιολογική, τήν αἰσθητική καί τήν διδακτική. Ἀναλυτικότερα, ἡ ἐξέταση κάθε διάστασης παρουσιάζεται ὡς ἐξῆς:

Α. Ἡ ψυχολογική διάσταση τῆς διδασκαλίας

Γιά τήν παιδαγωγική ψυχολογία τό φαινόμενο «μάθηση καί διδασκαλία» ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά κεντρικά πεδία ἐρευνῶν. Γιά τή διδακτική πράξη, ὁ σημαντικότερος στόχος δέν εἶναι ἡ γνώση-προϊόν, ἀλλά οἱ δραστηριότητες πού εἶναι ταυτόχρονα καί γνώση καί προϋπόθεση γιά κάθε οὐσιαστική γνώση.

Μέ ἄλλα λόγια ἡ διδασκαλία πού ἀγνοεῖ τό σύνολο τῶν ἐνεργειῶν (operativity) πού πρέπει νά κάνει ὁ μαθητής κατά τή διαδικασία τῆς ἀπόκτησης τῶν γνώσεων, δρᾷ ἀνασταλτικά στήν παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητάς του. Αὐτό σημαίνει ὅτι γιά νά καταλάβει ὁ μαθητής τά δεδομένα τοῦ μαθήματος –τήν ὕλη– πρέπει νά ἐνεργοποιήσει ὅλες τίς δραστηριότητές του (κινητικές, γνωστικές, διανοητικές, συναισθηματικές).

Πῶς θά γίνη αὐτό; Μόνο ἐάν ἡ διδασκαλία συνεχῶς παρέχει προβληματισμούς,

πού ἀπορρυθμίζουν τήν «ἰσορροπία» τοῦ μαθητῆ καί στή συνέχεια τόν βοηθᾷ νά ὑπερπηδᾷ τά ἐμπόδια πού τυχόν θά συναντήσῃ στήν προσπάθειά του γιά ἀποκατάσταση τῆς διαταραγμένης ἰσορροπίας του, γιά νά μπορεῖ ἔτσι νά δημιουργεῖ μόνος του τή νέα γνώση (discovery of learning).

Ἀναλυτικότερα, αὐτό δείχνει ὅτι ὁ μαθητής δέν πρέπει νά δίνει σημασία στήν ἀποθήκευση τῆς γνώσης, ἀλλά κυρίως στήν κατανόηση τῶν δομῶν της, τῶν γενικῶν ἀρχῶν ἀπό τίς ὁποῖες διέπεται. Καί στή συνέχεια νά ἀσκεῖται στό νά ἐπεκτείνει καί νά ἐφαρμόζει αὐτές τίς γενικές ἀρχές καί σέ ἄλλα συναφῆ πεδία γνώσης.

Β. Ἡ κοινωνική διάσταση τῆς διδασκαλίας

Τό σχολεῖο ἀπό κοινωνιολογική ἄποψη εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό τό ἄθροισμα τῶν τάξεων καί τόν ἀριθμό τῶν μαθητῶν πού φοιτοῦν σέ κάθε τάξη. Εἶναι ἕνας κοινωνικός ὀργανισμός, μιά κοινωνική δομή καί λειτουργία (Άραβανῆ 2000, σελ. 137).

Ἡ διαδικασία τῆς διδασκαλίας συνδέεται ἄμεσα μέ τό κοινωνικό περιβάλλον, τήν κοινωνική ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολείου καί ἰδιαίτερα τῆς τάξης. Ἡ δομή αὐτή διαμορφώνεται ἀπό τίς διαπροσωπικές σχέσεις δασκάλου-μαθητῶν, τίς σχέσεις ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν μαθητῶν καί τίς κάθε

είδους εντάσεις που επιδρούν στην κοινωνικοποίηση των μαθητών, στη διαμόρφωση διαφόρων στάσεων, πεποιθήσεων, τρόπων συμπεριφοράς.

Η κοινωνική διάσταση της διδασκαλίας καλλιεργεί τις αρετές της αλληλοβοήθειας, της αλληλεγγύης, της αμιλλας. Δίνει κίνητρα για ανώτερες επιδόσεις και δυνατότητες, για μορφές διδασκαλίας ομαδικής προσέγγισης που συντελούν σε μεγάλο βαθμό στη μάθηση και στην οικειοποίηση της γνώσης (Ματσαγγούρα, *Όμαδοσυνεργατική διδασκαλία*, 1995, σελ. 50). Η κοινωνική πλευρά της διδασκαλίας προετοιμάζει τους μαθητές να ζήσουν σε μία κοινωνία που θα πρωτανεύει ή συνεργασία, ή ισοτιμία και ό αλληλοσεβασμός.

ζεται ιδιαίτερα ή σπουδαιότητα των συνεργατικών δεξιοτήτων και επισημαίνεται ότι ή έλλειψη τους είναι συχνότερος λόγος απόλυσης από την εργασία από ότι ή έλλειψη επαγγελματικών γνώσεων (Johnson and Johnson, 1991, σελ. 27).

Γ. Η αισθητική διάσταση της διδασκαλίας

Η διδασκαλία δέν πρέπει να άγνοεί και να παραμελεί την αισθητική πλευρά της, γιατί τότε ή μόρφωση του ανθρώπου θά έχει μία σοβαρή έλλειψη, θά έχει παραμεληθεί μία από τις βασικές πλευρές της ανθρώπινης φύσης του. Μέ τη διδασκαλία δέν παρέχονται μόνο γνώσεις στο διδασκόμενο άτομο, αλλά ταυτόχρονα εξελίσσονται

Μία επιφύλαξη είναι, κατά πόσο είναι σκόπιμο να εκπαιδεύουμε τους μαθητές μέσα σε συνεργατικά πλαίσια, ενώ ή έξω-σχολική πραγματικότητα είναι άκρως ανταγωνιστική. Η άπάντηση είναι ότι ούτε οί κοινωνικές ούτε οί επαγγελματικές σχέσεις πρέπει να είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικές. Στόν επαγγελματικό χώρο, μάλιστα, τονί-

και μορφοποιούνται και οί ψυχικές του δυνάμεις (Δανασσής-Αφεντάκης, 1992, σελ. 246-250).

Η διδασκαλία και ή αισθητική έρχονται σε έπαφή και σχέση σε δύο βασικά στοιχεία: στο **περιεχόμενο** και στη **μορφή** της διδασκαλίας. Η διδασκαλία είναι τέχνη και τεχνική ύπάρχει αλληλεπίδραση

περιοχομένου καί μορφῆς. Ἡ τέχνη κάνει τὰ ἄτομα νά βλέπουν τὰ πράγματα σφαιρικά, καί συνεπῶς ἀληθινά. Τά εὐαίσθητοποιεῖ στήν ὁμορφιά τῶν πραγμάτων. Τά κάνει νά πλησιάζει τό ἕνα πιο κοντά στό ἄλλο.

Ἡ αἰσθητική διαμόρφωση τῆς διδασκαλίας εἶναι σημαντικός συντελεστής γιά τήν ἐπιτυχία της. Τά αἰσθητικά μέρη τῆς διδασκαλίας εἶναι: ὁ ρυθμός, ἡ ἔνταση, ἡ ἐξισορρόπηση τῶν μερῶν της, δηλαδή ἡ ἀρχιτεκτονική τῆς διδασκαλίας. Ἐπίσης, μεγάλη αἰσθητική σημασία γιά τή διδασκαλία ἔχει ἡ διδακτική δεξιότητά τοῦ δασκάλου καί ἡ αἰσθητική παρουσία του. Εἰδικότερα, τό παιδαγωγικό ἦθος τοῦ δασκάλου, ἡ ἀλήθεια τοῦ λόγου του, τό διδακτικό στυλ, τό παιδαγωγικό τάκτ, ἡ γλωσσική καλλιέργεια, ἡ ἐξωτερική ἐμφάνιση, ἡ τακτική προσέλευση, τό κάπνισμα (Ἀραβανῆ, 1999, σελ. 30-36).

Δ. Ἡ διδακτική διάσταση τῆς διδασκαλίας

Ἡ διδασκαλία καί ἡ μάθηση εἶναι δύο θεμελιώδεις ἐνέργειες πού κατευθύνονται σέ ἕναν ὀρισμένο σκοπό.

Τό «διδάσκω» χαρακτηρίζει τήν πλευρά τῆς διδασκαλίας πού ἀποβλέπει στίς δραστηριότητες τοῦ δασκάλου-ἐκπαιδευτῆ.

Τό «μαθαίνω» χαρακτηρίζει τήν πλευρά τῆς διδασκαλίας πού ἀποβλέπει στίς δραστηριότητες τοῦ μαθητή. Συνεπῶς, ἡ διδακτική πλευρά ἀποβλέπει στό δάσκαλο-ἐκπαιδευτή καί στόν μαθητή.

Τό «διδάσκειν» περιλαμβάνει τήν ὑποχρέωση τοῦ δασκάλου-ἐκπαιδευτῆ νά ἐναρμονίσει τή σχέση τῆς ὕλης του μέ τό σκοπό ἢ τό στόχο τῆς διδασκαλίας.

Οἱ σύγχρονοι διδακτικοί συνιστοῦν στό δάσκαλο-ἐκπαιδευτή, κάθε φορά πού θά διδάσκει, νά εἴβεται τίς ἀρχές τῆς σύγχρονης διδακτικῆς δεοντολογίας, θέτοντας στόν ἑαυτό του τὰ ἑξῆς ἐρωτήματα:

- Τί σκοπό θέλω νά ἐπιτύχω μέ τή διδασκαλία μου σήμερα;

- Πῶς θά ὀργανώσω τή διδασκαλία μου γιά νά πετύχω;
- Τί μέσα θά χρησιμοποιοῦναι γιά νά πετύχω;
- Πῶς θά ἀξιολογήσω τή διδασκαλία μου γιά νά βεβαιωθῶ ὅτι πέτυχα; (Καψάλης, 1983, σελ. 429 καί Χατζηδημού, 1988).

Σέ κάθε διδακτική διαδικασία, ὁ δάσκαλος-ἐκπαιδευτής προβληματίζεται, ἂν ἡ διδασκαλία του δημιούργησε θετική στάση ἀπέναντι στό διδασκόμενο, σέ συνάρτηση μέ τήν ἀξία Ἀνθρωπος.

Ἄν βοήθησε τόν μαθητή στήν ἀνακάλυψη τῶν δομῶν τῆς γνώσης.

Ἄν στηρίχθηκε στά σύγχρονα ψυχοπαιδαγωγικά πορίσματα πού ἀφοροῦν τίς ἀρχές τῆς μάθησης.

Ἄν μετέθεσε τό βάρος τῶν ἐνεργειῶν του στούς μαθητές.

Τέλος, ἂν ἀπέφυγε ὀρισμένα διδακτικά ἐλαττώματα ὅπως τοῦ δασκαλοκεντρισμοῦ, τοῦ ἐγκυκλοπαιδισμοῦ, κ.ἄ.

Τό «μανθάνειν» ἀναφέρεται στόν μαθητή-σπουδαστή. Σύμφωνα μέ τίς σύγχρονες θεωρίες μάθησης, ὁ μαθητής θά μάθει καί θά κατακτίσει τό μορφωτικό ἀγαθό, ἂν τό κάνει ὁ ἴδιος δικό του πρόβλημα, ἂν ἐπιστρατεύσει τίς δυνάμεις του, ἂν θελήσει ὁ ἴδιος νά τό κατακτίσει. Καί ἐδῶ εἶναι τό μεγάλο πρόβλημα. Πῶς δηλαδή ὁ δάσκαλος θά φέρει τόν μαθητή σέ αὐτή τήν κατάσταση.

Πιθανοί τρόποι διδακτικῆς ἐνέργειας τοῦ δασκάλου-ἐκπαιδευτῆ, γιά τήν ἐπιτυχία τῶν παραπάνω εἶναι:

- Νά κεντρίσει τό ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν.
- Νά λαμβάνει ὑπόψη του τίς κλίσεις, τίς ἐπιθυμίες καί τίς ἀνάγκες τους.
- Νά εἶναι συνεργάτης, συνυπεύθυνος, καθοδηγητής, βοηθός, ἀφυπνιστής, καί συμπαραστάτης τους. Δηλαδή *primus inter pares*.
- Νά χρησιμοποιεῖ τήν ἀγάπη, τήν πειθῶ, τήν κατανόηση, τήν ὑπομονή καί τήν

- προθυμία στην αλληλοεπίδραση μαζί τους.
- Νά αποφεύγει την ειρωνεία, την απειλή, τόν φόβο της τιμωρίας, τις συχνές επιπλήξεις, τό κλίμα καταστολής, την άδειξίότητα στόν έλεγχο τών μαθητών, τις κοινωνικές διακρίσεις.
- Νά όδηγεί τόν μαθητή από την παθητικότητα στην ένεργητικότητα.
- Νά αποφεύγει τή διδασκαλία από καθέδρας καί νά μή θεωρεϊ τόν έαυτό του αϋθεντία, παντογνώστη ἢ άλάθητο.
- Νά μετατρέπει τήν τάξη του σέ εργαστήριο, σπουδαστήριο, συνδέοντας τήν προβληματική του μαθήματος μέ τή ζωή καί τήν κοινωνία.
- Νά χρησιμοποιεϊ τή διδασκαλία ως μέσο επικοινωνίας καί ποτέ ως μέσο εξουσίας καί καταπίεσης (Άραβανῆ, 2000, σελ. 9-38, Ματσαγγούρα 1998, σελ. 115-135, Λαμπρινίδη, 1995, σελ. 52-53).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΡΑΒΑΝΗΣ Γ., *Αϋθεντία καί Έκπαίδευση*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1999.
- ΑΡΑΒΑΝΗΣ Γ., *Ψυχοκοινωνιολογία καί Έκπαίδευση*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 2000.
- ΓΙΑΝΝΟΥΛΗΣ Ν., *Διδακτική Μεθοδολογία*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1993.
- ΖΕΥΚΙΛΗΣ Α., *Τά Έποπτικά μέσα διδασκαλίας*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1990.
- ΚΑΝΑΚΗΣ Ι., *Διδασκαλία καί μάθηση μέ σύγχρονα μέσα διδασκαλίας*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1989.
- ΛΑΜΠΡΙΝΙΔΗΣ Α., *Ό σχεδιασμός τής διδασκαλίας στην πράξη*, έκδ. Σμυρνωτάκη, Άθήνα, 1992.
- ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ Η., *Στρατηγικές διδασκαλίας*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1994.
- ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ Η., *Όργάνωση καί διεύθυνση τής σχολικής τάξης*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1998.
- ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ Η., *Όμαδοσυνεργατική διδασκαλία*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1999.
- ΠΗΓΙΑΚΗ Π., *Προετοιμασία σχεδίασματος καί αξιολόγηση τής διδασκαλίας*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1999.
- ΤΡΙΛΙΑΝΟΣ Α., *Μεθοδολογία τής διδασκαλίας*, έκδ. Τολίδη, Άθήνα, 1992.
- ΧΡΙΣΤΙΑΣ Ι., *Θεωρία καί μεθοδολογία τής Διδασκαλίας*, έκδ. Γρηγόρη, Άθήνα, 1999.

Ένημερώνουμε τούς άναγνώστες του περιοδικού μας, ότι τό νέο τηλέφωνο του Γραφείου μας στό όποιο μπορούν νά επικοινωνοῦν, εἶναι: 210 6428331 καί οί ὥρες τών έργάσιμων ἡμερῶν: 08.30-14.00

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ

Τοῦ κ. Δημητρίου Ν. Παπαθανασόπουλου,
Φιλολόγου, πρ. Λυκειάρχῃ

Οὐδεμία ἐθνική ἢ ἄλλης

παντοίας μορφῆς περιπέτεια ἢ λοιμική δοκιμασία, καθώς οὔτε συνταρακτικά παγκόσμια γεγονότα (πόλεμος Οὐκρανίας-Ρωσίας, ἢ ὁ πρόσφατος πόλεμος Ἰσραήλ-Χαμάς), οὔτε τὰ πολλαπλά ἀτυχήματα, ἐθνικά καί διεθνή εἶναι δυνατόν νά ἐπισκιάσουν μορφές τοῦ διανητικού βίου καί τῆς Φιλοσοφίας διά τῶν αἰώνων.

Μία τοιαύτη μορφή τῆς ἐλληνικῆς Ἐπιστήμης καί διανοήσεως εἶναι ὁ Ἀριστοτέλης ὁ Σταγειρίτης (387-322 π.Χ.) που παραμένει πάντοτε ζωντανή καί ἐπίκαιρη. Περί τῆς προσωπικότητος καί τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου αὐτοῦ σοφοῦ εἶχαμε διαλάβει σχετικῶς καί ἀπό τῶν σπηλῶν τοῦ περιοδικοῦ «Ἐλληνοχριστιανική Ἀγωγή»¹.

Γνωστόν εἶναι ἄλλως τε ὅτι ἡ Ἀριστοτελική βιβλιογραφία εἶναι πλουσία καί διαρκῶς ἐμπλουτίζεται.

Ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ἀφομοιώσει ὄχι μόνον τήν μέχρι τῆς ἐποχῆς του πνευματικήν κατάκτησιν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά εἶχε διαχαράξει διά πολλούς αἰῶνας πρὸς ὅλες τίς σφαῖρες τοῦ ἐπιστητοῦ τόν δρόμον πρὸς τήν οὐσιώδη καί πραγματική ἔρευνα. Γνωρίζομεν ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους διαχωρίζονται εἰς Λογικά, φυσικά, μεταφυσικά, πολιτικά, ἠθικά καί κριτικά.

Διά τοῦ παρόντος δοκιμίου θέλομεν συνοπτικῶς νά ἀναφερθοῦμε εἰς τίς ἀπόψεις τοῦ φιλοσόφου αὐτοῦ περί Ἀρετῆς, ἢ ὅποια συνθέτει τόν κορμόν τῆς Ἀριστοτελικῆς Ἠθικῆς. Εἰς τό ἔργον του «Ἠθικά Νι-

κομάχεια» περιλαμβάνεται ἡ ὅλη δομή τῆς θεωρίας καί πράξεως τῆς Ἀρετῆς. Ὁ τίτλος «Ἠθικά Νικομάχεια» ὀφείλεται, ὡς γνωστόν, εἰς τόν Νικόμαχον, υἱόν τοῦ φιλοσόφου, ὁ ὅποιος ἐξέδωκε τήν πραγματείαν αὐτήν μέ τήν συνδρομήν τοῦ Θεοφράστου. Ἡ συγγραφή αὐτή ἀποτελεῖται ἀπό δέκα βιβλία. Γενικῶς, τὰ βιβλία αὐτά ἀντιστοιχοῦν εἰς τρία βιβλία τοῦ ἄλλου ἔργου τοῦ ἰδίου σοφοῦ, τὰ «Ἠθικά Εὐδήμεια».

Πλήρης ἀνάλυσις τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ δέν θά γίνει, ἀλλά διερευνήσις τῶν στοιχείων ἐκείνων, που ἀπηχοῦν ὄντολογικές καί ἠθικές θέσεις τοῦ φιλοσόφου.

Τό Α΄ βιβλίον, προοίμιον τῆς πραγματείας, ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν ἐρεῦνης διά τήν ιδέαν τοῦ ἀγαθοῦ, θέμα λίαν προσφιλές καί διά τόν διδάσκαλόν του Πλάτωνα (427-347 π.Χ.).

Ὁ Ἀριστοτέλης ὁμιλεῖ διά τήν τέχνην καί μέθοδον, πού ἀκολουθεῖται ὡς πρὸς τήν ἔρευναν τῆς ἠθικῆς καί τήν διδασκίαν τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Ἠθική εἶναι μέρος τῆς Πολιτικῆς Ἐπιστήμης, καί δέον νά ἀποσκοπεῖ εἰς τήν Ἀρετήν.

Ὁ Ἀριστοτέλης διακρίνει εἰς τρία εἶδη τὰ ἀγαθά: Τά ἐξωτερικά, τα ψυχικά καί τὰ σωματικά. Σημασίαν ἀποδίδει εἰς τὰ ψυ-

1. Π.χ. «Ἀριστοτέλης καί Λογική», Ἐλληνοχριστιανική Ἀγωγή, Ὀκτώβριος 1981, σελ. 203-209 καί Νοέμβριος 1981, σελ. 247-251.

χικά. Τήν εὐδαιμονίαν ἐπιμερίζει εἰς τήν πρακτικὴν καὶ λογικὴν δρᾶσιν. Ἡ ἀρετὴ λογίζεται ὡς προϋπόθεσις τῆς εὐδαιμονίας. Ἐν συνεχείᾳ, προχωρεῖ εἰς τήν διακρίβωσιν τῆς οὐσίας τῆς ἀρετῆς. Πρὶν προχωρήσει κανεὶς εἰς τοποθετήσεις ἀριστοτελικὰς θὰ ἐθεωροῦσε σκόπιμον νὰ ὀρίσθῃ ἡ ἔννοια τῆς ἀρετῆς.

Τὸ οὐσιαστικὸν «ἀρετὴ» παράγεται ἀπὸ τὰ ρήματα: ἄρω καὶ ἀραρίσκω, τὰ ὅποια σημαίνουν ἀντιστοίχως προσαρμόζω καὶ προσαρμόζομαι: ὡς πρὸς τήν ἔννοιαν τῶν δύο ρημάτων προσπελάζουν οἱ ἀριστοτελικοὶ στοχασμοὶ καὶ θέσεις.

Ἀρετὴν λέγοντες ἔννοοῦμεν τὴν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐπιλογὴν τοῦ ἐκάστοτε πρακτέου. Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὸ Β΄ βιβλίον τῶν «Ἠθικῶν Νικομαχείων» διερευνᾷ τρόπους ἀποκτήσεως τῶν ἀρετῶν. Ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν καὶ ἄσκησιν τῶν διανοητικῶν ἀρετῶν ἀπαιτεῖται ἡ διδασκαλία. Ὁ ἐθισμὸς πάντως λογίζεται ὡς ὄρος ἀποκτήσεως ἠθικῶν ἀρετῶν. Διὰ τὸν Ἀριστοτέλην ὁμοῦς ὑπάρχουν εἰς τὸ ἄτομον προϋποθέσεις διὰ νὰ καταστῇ ἐνάρετος. Ὅταν ἡ δυνατότης αὐτὴ γίνῃ πραγματικότης τότε ὑπάρχει ἀρετὴ. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀτόμου εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἐξασφαλίζει τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐναρέτου. Μόνον ἡ πρακτικὴ ἄσκησις εἰς συνεχῆ ρυθμὸν δημιουργεῖ ἀρετὴν. Ἡ ἐπιστήμη δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ἀρετὴν, οὔτε ἡ ἀρετὴ, μὲ τὴν ἐπιστήμην, ὅπως παραδέχεται ὁ Σωκράτης (469-401 π.Χ.). Ἐθισμὸς καὶ συνεχὴς πρακτικὴ ἄσκησις ἀποβαίνουν τελεσφόρα: «Καὶ τὰ μὲν δίκαια πράττοντες δίκαιοι γινόμεθα, τὰ δὲ σώφρονα, σώφρονες, τὰ δ' ἀνδρεῖα ἀνδρεῖοι» (δηλαδὴ ὅταν πράττωμεν τὰ δίκαια ἀποβαίνομεν δίκαιοι, τὰ συνετὰ συνετοί, καὶ ὅσοι ἐπιτελοῦν πράξεις γενναῖες, γενναῖοι):

Ὁ Σταγειρίτης σοφὸς μετὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς, διαπιστώνει κατόπιν δύο γνωρίσματα τῆς ἀρετῆς. Τὸ πρῶτον γνωρίσμα τῆς εἶναι ὅτι ἡ ἀρετὴ κεῖται μεταξὺ λύπης καὶ ἡδονῆς. Σύμφωνα μὲ τὸ πρῶτον χαρακτηριστικόν, ἡ

ἀρετὴ ἀποφεύγει τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν. Καὶ σύμφωνα μὲ τὸ δεύτερον, τὸ ἄτομο διευθετεῖ ποία ἡδονὴ ἢ λύπη πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται καὶ ποία λύπη ἢ ἡδονὴ νὰ ἀποφεύγεται ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον.

Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ συνέχειαν εἰς περαιτέρω ἔρευναν ἀποφαίνεται τί εἶναι ἀρετὴ. Πάντως ἐπισημαίνει ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι πάθος ἢ πάθη δηλαδὴ ὀργή, φόβος, φθόνος, χαρὰ, λύπη, ζηλοτυπία, μῆτε ἐλατήρια παθῶν, οὔτε καὶ ἀπλὲς ἰδιότητες διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἀγαθῶν πράξεων.

Διὰ τὸν Ἀριστοτέλην ἡ δικαιοσύνη εἶναι τὸ κριτήριον τῶν ἀρετῶν τῶν κοινωνιῶν

Ἀκολουθῶν, εἰς τὸ αὐτὸ μελέτημα, ἡ ἀρετὴ ἀξιολογεῖται «ὡς μεσότης» καὶ αὐτὴν τὴν καθορίζει ὁ συνετός καὶ ἐνάρετος ἀνθρώπος, ποὺ διαθέτει ἠθικὴν συνέπειαν καὶ ἐμπειρίαν: «Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς ὠρισμένη λόγῳ καὶ ᾧ ἂν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν» (δηλαδὴ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἕξις, ἡ ὁποία ἀποκτᾶται διὰ τῆς θελήσεως καὶ ἡ ὁποία κρατεῖται εἰς μίαν μεσότητα, ἡ ὁποία ὑπάρχει ὄχι ἀπολύτως, ἀλλὰ κατὰ ἓνα μέτρον σύμφωνα μὲ τὸν καθορισμὸν ἐνός ἀνθρώπου συνετοῦ).

Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ ἀρετὴ εἶναι μεσότης μεταξὺ δύο κακιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, ἡ μὲν μία παρουσιάζει ἔλλειψιν, ἡ δὲ ἄλλη ὑπερβολὴν. Καὶ ἡ μεσότης δὲν εἶναι συμβιβασμὸς, ἀλλὰ ἕξις, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴν μετριότητα καὶ ὑπέρκειται αὐτῆς. Ἡ ἔννοια τῆς μεσότητος διασαφίζεται εἰς τὰ περαιτέρω κεφάλαια, 6, 7, 8 καὶ γενικώτερα.

Εἰς τὸ 9^{ον} κεφ. παρέχεται ἡ διατύπωσις δύο κανόνων διὰ τὴν εὐχερῆ κατανόησιν καὶ εὐρεσιν τῆς μεσότητος.

α) Ἀπὸ δύο προκείμενα ὁ καθένας θὰ ἐκλέγει τὸ μικρότερον.

β) Τὸ ἄτομον δὲν πρέπει νὰ παρασύρεται

από την προσωπική του προτίμηση, αλλά να κάμνη αντικειμενική θεώρησιν.

Εἰς τό Γ' βιβλίον ὁ συγγραφεύς ὁμιλεῖ περί ἐκουσίων καί ἀκουσίων ἐνεργειῶν. Καταγίνεται ἀκόμη μέ τό θέμα τῆς προαιρέσεως, τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καί γενικῶς ἀναφέρεται εἰς τήν κατάδειξιν τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν.

Ἀκολουθεῖ εἰς τό αὐτό βιβλίον λεπτομερῆς ἀνάλυσις περί τῆς ἀρετῆς τῆς ἀνδρείας, ἡ ὅποια τοποθετεῖται ἀναμέσον δύο κακιῶν. Κατά τό ἕν ἄκρον εἶναι ὁ φόβος, κατά τό ἄλλον εὐρίσκεται τό θράσος. Ὁ μέν φόβος εἶναι προσδοκία κακοῦ, τό δέ θράσος προσποίησης ἀνδρείας.

Γράφει ἀκριβῶς: «Καθάπερ, λέγει, οὖν εἴρηται, ἡ ἀνδρεία μεσότης ἐστί περί θαρραλέα καί φοβερά, ἐν οἷς εἴρηται, καί ὅτι καλόν αἰρεῖται καί ὑπομένει, ἤ ὅτι αἰσχρόν τό μή. Τό δ' ἀποθνήσκειν φεύγοντα πενίαν ἢ ἔρωτα ἢ τι λυπηρόν οὐκ ἀνδρείου, ἀλλά μᾶλλον δειλοῦ» (1116 β') (καθῶς ἀκριβῶς ἔχει λεχθεῖ, ἡ ἀνδρεία εἶναι κάποια μεσότης μεταξύ θάρρους καί φόβου. Ἐκλέγει καί ὑπομένει κανεῖς ὅ,τι εἶναι καλόν καί ἀποφεύγει ὅ,τι εἶναι κακόν. Ὡστόσο ὅμως τό νά ἐπιδιώκει κάποιος τόν θάνατον διά νά ἀποφύγει τήν πτωχείαν, τούς κλυδωνισμούς τοῦ ἔρωτος ἢ ὅτιδήποτε ἄλλο ὀδυνηρόν, δέν εἶναι γνώρισμα τοῦ ἀνδρείου, ἀλλά μᾶλλον τοῦ δειλοῦ ἀνθρώπου).

Ὁ Ἀριστοτέλης μεταξύ ἄλλων ἀρετῶν διακρίνει τήν ἀνδρείαν εἰς πέντε εἶδη. Ἀναφέρει εἰς τά «Ἠθικά Νικομάχεια» σχετικῶς: «Ἔστι μέν οὖν ἡ ἀνδρεία τοιοῦτόν τι, λέγονται δέ καί ἕτεροι κατά πέντε τρόπους» (1116α 20).

α) Ἡ πολιτική ἀνδρεία, ἡ ὅποια καταφρονεῖ τούς κινδύνους καί ἔχει τό γνώρισμα τῆς ὑπακοῆς εἰς τούς νόμους τῆς Πολιτείας.

β) Ἡ ἀνδρεία «ἐξ ἐμπειρίας», εἶναι ἡ ἐπαγγελματική, δηλαδή ἡ τοιαύτη τῶν στρατιωτικῶν. Αὐτή σχετίζεται μέ τήν γνώσιν τοῦ πολέμου. Αὐτήν τήν μορφήν ἀνδρείας ὁ Σωκράτης ἀποκαλεῖ ἐπιστήμην.

γ) Ἡ ἀνδρεία ἡ ὅποια ἐρείδεται εἰς τήν

αἱματώδη κρᾶσιν, ἡ ἐξ ἰδιοσυγκρασίας ἀνδρεία.

δ) Ἡ ἀνδρεία ἡ ὅποια ἀπορρεῖ ἀπό τήν ἄγνοιαν.

ε) Ἡ ἀνδρεία αὐτοῦ, πού ἐνῶ γνωρίζει ὅτι ἐπικεῖται κίνδυνος θανάτου, δέν τόν ἀποφεύγει.

Ὁ Ἀριστοτέλης προχωρεῖ εἰς τό Γ' βιβλίον πρὸς ἔξαρσιν τριῶν ἀρετῶν. Εἶναι ἡ ἐγκράτεια, ἡ σωφροσύνη, ἡ δικαιοσύνη. Εἰς τό 13^{ον} κεφ. ἡ ἐγκράτεια κατατάσσεται, καθῶς καί ἡ σωφροσύνη, ὡς «μεσότης περί τās ἡδονάς». Τό 14^{ον} κεφ. ὁμιλεῖ περί ἐπιθυμιῶν τῶν ἀκολάστων καί τό 15^{ον} κεφ. διερευνᾷ τήν ἀκολασίαν καί τήν δειλίαν, ὡς ἠθελημένα πάθη. Ἡ ἀκολασία ἔχει ἐκουσίον χαρακτήρα, περισσότερο ἀπό τήν δειλίαν, διότι, λέγει, ἡ πρώτη προέρχεται ἀπό τήν ἡδονήν, ἐνῶ ἡ δειλία ἀπό τήν λύπην.

Εἰς τό Δ' βιβλίον καί κατά τά τρία πρῶτα κεφάλαια ὁ συγγραφεύς ἀσχολεῖται μέ τήν ἔννοιαν τῆς ἐλευθεριότητος, ἡ ὅποια λογίζεται ὡς ἀρετή καί περιβάλλεται ἀπό τήν κακίαν τήν ἀνελευθερίαν καί τήν ἀσωτεῖαν.

Ὅταν κρατεῖ τό ἄτομον ὀρθόν μέτρον περί τήν χρῆσιν τῶν χρημάτων τότε διασφαλίζεται ἡ ἀρετή αὐτή. Αὐτός πού δαπανᾷ πολλά εἶναι ἄσωτος. Αὐτός πού εἶναι ὑπερβολικός κατά τήν εἴσπραξιν χρημάτων καί ἔλλειπτικός κατά τήν χορήγησιν εἶναι ἀνελεύθερος.

Ἡ ἀνελευθερία, κατά τόν Ἀριστοτέλην, δέν θεραπεύεται, ἐνῶ ἡ ἀσωτεῖα διά τῆς παιδαγωγίας θεραπεύεται.

Εἰς τό 4^{ον} καί 6^{ον} κεφ. ἐξετάζονται ἡ μεγαλοπρέπεια καί ἡ μεγαλοψυχία. Τά δύο νοήματα ἀναλύονται ἀπό τόν φιλόσοφον συγγραφέα ἀριστοτεχνικά. Ἡ μεγαλοψυχία, καθῶς γίνεται νοητόν, περιβάλλεται, ἐκατέρωθεν ἀπό δύο κακίες, ἀφ' ἑνός ἀπό τήν μικροψυχίαν καί ἀφ' ἑτέρου ἀπό τήν καυνότητητα. Ὁ μεγαλόψυχος συνηθίζει νά εὐεργετῇ, εἶναι καρτερικός, μεγαλοκίνδυνος. Αὐτά τά νοήματα ἀπεικονίζουν τό ἠθικόν ἰδεῶδες τῶν κλασσικῶν χρόνων.

Εἰς τά ἐπόμενα κεφ. 12, 13, 14 γίνε-

ται λόγος περί τῶν κοινωνικῶν ἀρετῶν ἢ μάλλον διά τήν ἁρμονίαν καί τήν ὀργιλότη-
τα. Ὁ πρᾶος εἶναι ἀτάραχος καί ὀργίζεται δι'
ὅσα πρέπει, κυρίως διά τά δίκαια πράγματα.
Ἦς κοινωνική ἀρετή ὀρίζεται ἡ συμπεριφο-
ρά ἐκείνη, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τό μέσον
μεταξύ ἀλαζονείας καί εἰρωνείας.

Εἰς ἄλλο κεφ. ἀναφέρεται εἰς τήν αἰδῶ,
μάλλον ὡς ψυχικόν συναίσθημα παρά ὡς
ἀρετήν.

Εἰς τό Ε΄ βιβλίον ὁ συγγραφεύς ἐξετάζει
τό μέγα θέμα τῆς δικαιοσύνης μέ συνεξέτα-
σιν τοῦ νοήματος τοῦ δικαίου. Βεβαίως, τό
θέμα τῆς δικαιοσύνης διερευνᾶ καί ὁ Πλά-
των. Κάθε στάσις ἢ κίνησις τοῦ ἀνθρώπου
ἐντός τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου πρέπει νά
διέπεται ἀπό τήν δικαιοσύνην. Διά τόν Ἀρι-
στοτέλην ἡ δικαιοσύνη εἶναι τό κριτήριον
τῶν ἀρετῶν τῶν κοινωνικῶν: «Ὁρῶμεν δέ πά-
ντως τήν τοιαύτην ἔξιν βουλομένους λέγειν
δικαιοσύνην, ἀφ' ἧς πρακτικοί τῶν δικαίων
εἰσίν καί ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσιν καί βούλο-
νται τά δίκαια» (δηλαδή βλέπομεν, λέγει, ὅτι
ὄλοι μέ τήν ὀνομασίαν δικαιοσύνην, εὐνοοῦν
κάποιαν συνήθειαν, δυνάμει τῆς ὁποίας οἱ
ἄνθρωποι ἐπιδιώκουν καί ἐκτελοῦν δικαίαις
πράξεις καί ἐκτιμοῦν τό δίκαιον).

Ἐπισημένει ὅτι ἡ ὑπαρξις τῶν νόμων
ἐξασφαλίζει τό δίκαιον. Τό δίκαιον διαι-
ρεῖται εἰς φυσικόν καί νομικόν. Τό πρῶτον
εἶναι αἰώνιον, τό δεῦτερον θεσπίζεται με-
ταξύ τῶν ἀνθρώπων καί καθορίζει τίς ἐκά-
στοτε σχέσεις των.

Περαιτέρω (10^{ον} μέχρι 15^{ον} βιβλίον) δι-
ερευνῶνται τό ἀδικεῖν καί τό ἀδικεῖσθαι.
Προσδιορίζεται τό δίκαιον ἔναντι τοῦ ἀδί-
κου καί γίνεται λόγος περί τοῦ νοήματος
τῆς ἐπιεικειᾶς καί τοῦ ἐπιεικοῦς.

Κατά τό Ζ΄ βιβλίον τῶν «Ἠθικῶν Νικο-
μαχείων», καθορίζεται ἡ οὐσία τῶν διανο-
ητικῶν ἀρετῶν. Ὑπάρχει ὁ ἔσμος ἀρετῶν
ἥθους καί ὁ ἔσμος ἀρετῶν διανοίας.

Πέντε εἴδη διανοητικῶν ἀρετῶν διακρί-
νονται: Ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, ἡ φρόνησις,
ἡ σοφία καί ὁ νοῦς. Ἡ διανοητική ἀρετή,
ὡς προερχομένη ἀπό τόν λόγον, κατευθύνει

συνεπῶς καί τό ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς.

Τοιοιουτρόπως ὁ Ἀριστοτέλης διακρί-
νει τόν θεωρητικόν καί πρακτικόν νοῦν. Ἡ
ἐπιστήμη εἶναι κατ' Ἀριστοτέλην, ψυχική
ικανότης, ἡ ὁποία καθιστᾶ δυνατήν τήν
ἀπόδειξιν. Ἡ τέχνη «Ἔξις τις μετά λόγου
ἀληθοῦς ποιητική ἐστίν» (1140, 20).

Ἡ φρόνησις λογίζεται ὡς ικανότης δια-
κρίσεως καί σύμφωνη δύναμις μέ τήν ἀλή-
θειαν. Ἡ σωφροσύνη εἶναι ἀρετή, ἡ ὁποία
διασώζει τήν φρόνησιν. Ἡ ἐπιστήμη καί ὁ
νοῦς ὑπό περιληπτικήν ἄποψιν τῆς σοφί-
ας θεωροῦνται προικίσματα τῆς φύσεως:
«Σοφία ἐστίν καί ἐπιστήμη καί νοῦς τῶν
τιμωτάτων τῆ φύσει» (δηλαδή: καθὼς εἶναι
φανερὸν ἀπό τά ἀναφερθέντα, σοφία εἶναι ἡ
γνώσις καί ἡ κατανόησις τῶν φαινομένων
καί τῶν πραγμάτων ἐκείνων, τά ὁποῖα ὡς
πρός τήν φύσιν εἶναι ὑπέρτατα).

Ἀρετές, οἱ ὁποῖες ἀνταποκρίνονται πρὸς
τήν φρόνησιν, εἶναι ἡ εὐβουλία, ἡ σύνεσις
καί ἡ ὀρθοφροσύνη.

Τό Η΄ βιβλίον τῶν «Ἠθικῶν Νικομαχεί-
ων» διαιρεῖται κατὰ τό περιεχόμενον εἰς
δύο μεγάλα τμήματα. Τό πρῶτον περιέχει
12 κεφάλαια μέ θέμα κεντρικόν τίς διατα-
ραχές τῆς βουλήσεως. Εἰς δέ τά τέσσερα
τελευταῖα ἐξετάζεται τό τί εἶναι ἡδονή. Ὁ
Ἀριστοτέλης δύο εἴδη ἡδονῆς διακρίνει,
τήν αἰσθησιακὴν καί τήν πνευματικὴν. Ἡ
δευτέρα ἡδονή εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς πνευ-
ματικῆς ὑπεροχῆς τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ὄλη θέσις τῆς Ἀριστελικῆς προσεγγί-
σεως περί τῆς ἀρετῆς, κατακλείεται μέ τήν
ἀριστοτελικὴν ἀπόφασιν περί ἀγαθῶν: «Γί-
νεσθαι δέ ἀγαθοῦς οἶονται οἱ μὲν φύσει, οἱ
δέ ἔθει, οἱ δέ διδαχῇ» (1179 β, 24) (δηλαδή
οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι διαμορφώνονται κατὰ
τήν κοινήν γνώμην ἀπό τούς παράγοντας:
φύσις, ἔθισμός, διδαχή). Εἶναι τά στοιχεῖα
πού ἀποκρυσταλλώνουν τόν κώδικα ἠθικῆς
συμπεριφορᾶς.

Ὁ Σταγειρίτης σοφὸς διά μακρῶν ἀνα-
πτύσσει εἰς τά «Ἠθικά Νικομάχεια» ἐκτός
τῶν ἄλλων καί τό μέγα θέμα τῆς φιλίας.
Περί αὐτοῦ ὁμως θα ἐπανέλθωμεν.

ΔΙΑΛΕΙΠΟΥΣΑ ΕΚΡΗΚΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ

Τοῦ κ. Γεωργίου Μηλίτση, Δασκάλου - Εἰδικοῦ Παιδαγωγοῦ

Σχεδόν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι κάποια στιγμή τῆς ζωῆς τους εἶχαν ἀντίδραση δυσανάλογη τοῦ ἔρεθίσματος, δηλαδή θύμωσαν ὑπερβολικά. Αὐτό κατά τούς ψυχολόγους εἶναι φυσιολογικό, ὅταν δέν εἶναι συνεχές φαινόμενο.

Ἐκκλησία καί θυμός

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζουν τό θυμό «ὡς στιγμιαία τρέλα» (Μ. Βασίλειος) καί σημειώνουν «ὅποιος θέλει νά ἀγωνισθεῖ καί νά φθάσει στήν τελειότητα, πρέπει νά κρατήσει τόν ἑαυτό του μακριά ἀπό τήν ὀργή καί τό θυμό». Ὁ ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει: «*πᾶσα πικρία καί θυμός καί ὀργή καί κραυγή καί βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ*» (κάθε ἔχθρα καί ὀργή καί θυμός καί κραυγή καί βλασφημία, ἄς εἶναι μακριά ἀπό σας, μαζί μέ κάθε κακία) Ἐφ. 4, 31.

Τί λέμε ΔΕΔ

Ὅρισμένοι συνάνθρωποί μας κατά τακτά διαστήματα «βγαίνουν ἀπό τά ρούχα τους», ὅπως λέμε, δηλαδή θυμώνουν ὑπερβολικά, ἔχουν τό σύνδρομο τῆς Διαλείπουσας Ἐκρηκτικῆς Διαταραχῆς (ΔΕΔ). Τό σύνδρομο αὐτό πού στή διεθνή βιβλιογραφία τό βρίσκουμε ὡς *intermittent explosive disorder*, δέ συμπεριλαμβάνει τούς ἀνθρώπους πού θυμώνουν ἀπό φυσιολογικές αἰτίες, ἀλλά ἐκείνους πού κατά τήν ὥρα τοῦ θυμοῦ κάνουν πράξεις ἢ λέγουν ἐκφράσεις πού ἄν βρεθεῖς κοντά τους σέ κάνουν νά τραπέις σέ φυγή γιατί μπορεῖ νά κινδυνεύσει ἡ ζωή σου, ἔχουν ἀνεξέλεγκτη ὀργή. Τά ἀποτελέσματα τῆς ἀνεξέλεγκτης ὀργῆς μποροῦν νά

ὀδηγήσουν τόν πάσχοντα σέ σοβαρές συνέπειες καί σέ ἀνεπανόρθωτες καταστάσεις.

Στή βιβλιογραφία διαβάζουμε ὅτι ἕνα ἄτομο ἔχει Διαλείπουσα Ἐκρηκτική Διαταραχή, ὅταν σέ στιγμές θυμοῦ ἔχει συμπεριφορά ἀνάρμοστη καί τελικά καταλήγει νά χάσει τόν ἔλεγχο τοῦ ἑαυτοῦ του, δηλαδή: λέγει κατάρες, φωνάζει δυνατά, ἀπειλεῖ, καταστρέφει ἀντικείμενα καί ἐπιτίθεται στούς συνανθρώπους του. Ἡ διαταραχή αὐτή μπορεῖ νά ὑπάρχει στό 7,3% τοῦ πληθυσμοῦ, μέ τό 4% νά ἐμφανίζει τή σοβαρή μορφή τῆς διαταραχῆς.

Πῶς ἐκδηλώνεται

Ἡ διαταραχή πού ἐξετάζουμε μπορεῖ νά ἐμφανισθεῖ σέ πολύ μικρή ἡλικία καί θά ἀκολουθεῖ τόν πάσχοντα, ἂν δέν λάβει τά ἀπαραίτητα θεραπευτικά μέτρα, μέχρι τό τέλος τῆς ζωῆς του.

Στήν παιδική ἡλικία

Ἡ ΔΕΔ, σύμφωνα μέ τίς ἔρευνες πού ἔχουν γίνει, μπορεῖ νά πρωτοεμφανισθεῖ, κυρίως σέ κορίτσια, στήν ἡλικία τῶν 2 μνηνῶν ἕως καί 3 χρονῶν. Στά παιδιά πού πάσχουν ἀπό ΔΕΔ τό σύνδρομο ἐκδηλώνεται ὡς ἐξῆς: τά παιδιά κάνουν ἐπαναλαμβανόμενες στερεοτυπικές κινήσεις ἢ συσπάσεις, κοκκινίζουν, ἰδρώνουν, φουσκώνουν τό σῶμα τους καί δέν ἀναπνέουν κανονικά. Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ συνείδηση τοῦ παιδιοῦ δέν εἶναι ἐξασθενημένη.

Τό ἐπεισόδιο ἀρχίζει ξαφνικά καί συνήθως διαρκεῖ λίγα λεπτά (σπάνια ὥρες). Ὅταν τό παιδί βρίσκεται κάτω ἀπό στρές ἢ ἔχει ἀνία, ἡ διάρκεια τῆς ΔΕΔ μπορεῖ νά διαρκέσει περισσότερο χρόνο.

Στήν ώριμη ηλικία

Στά περισσότερα άτομα ή ΔΕΔ πρωτοεμφανίζεται στήν ηλικία τών 10 έως 18 ετών, κυρίως στίς γυναίκες. Έκδηλώνεται μέ ξαφνικές καί επαναλαμβανόμενες εξάρσεις όργης, πάντοτε σάν απάντηση σέ μικρά προκλητικά έρεθίσματα. Κατά τήν διάρκεια πού τό σύνδρομο εΐναι σέ έξαρση ό άσθενής ούρλιαζει λέγοντας χυδαΐες έκφράσεις, καταριέται, άπειλεί, δαγκώνεται, ξύνεται, καταστρέφει άντικείμενα, επιτίθεται στούς συνανθρώπους του καί γενικά δέ μπορεί νά έλέγξει τή συμπεριφορά του, έχει όπως λέμε ψυχωτικά συμπτώματα. Άκόμα έχουν καταγραφεί κόπωση, άμνησία καί έννοχα αισθήματα.

Άπό τίς έρευνες πού έγιναν, βρέθηκε ότι πρίν νά άρχίσει ή έκδήλωση του φαινομένου, γιά ένα κλάσμα του δευτερολέπτου, τό άτομο έχει επίγνωση του τί πρόκειται νά έπακολουθήσει, αλλά δέ μπορεί νά έλέγξει τόν έαυτό του. Όταν τούς ζητήθηκε νά περιγράψουν αυτά πού προηγούνται τής ΔΕΔ, εΐπαν ότι προηγείται αυξανόμενος ένθουσιασμός, ίσχυρά ψυχολογική ένταση, αυξάνουν οί παλμοί τής καρδιάς, αισθάνονται σφίξιμο στό στήθος, έχουν θυμωμένες σκέψεις κλπ. Όλα αυτά όδηγούν τό άτομο νά δράσει επιθετικά.

Μετά τήν έκδήλωση του φαινομένου

Θά πρέπει νά σημειώσουμε ότι ή ΔΕΔ δέν εΐναι μία αντίδραση πού μπορεί νά προμελετηθεΐ. Μετά τήν πάροδο του παροξυσμού τό άτομο νιώθει ανακούφιση από τό στρές καί γιά κάποιο χρονικό διάστημα πιστεύει ότι ή συμπεριφορά του εΐναι δικαιολογημένη. Όταν άργότερα θά σκεφθεΐ πιό ψύχραιμα αισθάνεται γιά τή συμπεριφορά του ντροπή, έννοχή, θλίψη, σύγχυση καί λύπη.

Αιτίες πού τήν προκαλούν

Πάντα πίσω από τό θυμό βρίσκεται κάποια αιτία, όρισμένοι όμως συνάνθρω-

ποί μας «τρώγονται καί μέ τά ρούχα τους», όπως λέγει ό λαός. Οί κυριότερες αιτίες πού όδηγούν έναν άνθρωπο στή ΔΕΔ εΐναι βιολογικές καί ψυχοκοινωνικές.

1. Βιολογικές

α). Δυσλειτουργία στήν παραγωγή σεροτονίνης. Ό όργανισμός όρισμένων ανθρώπων δέν παράγει τή σεροτονίνη πού έχει ανάγκη. Η σεροτονίνη εΐναι ένας νευροδιαβιβαστής του έγκεφάλου, αλλά, ή αλήθεια όμως εΐναι πώς τό μεγαλύτερο ποσοστό της παράγεται στό... πεπτικό σύστημα. Η έλλειψη τής σεροτονίνης επηρεάζει άμεσα τή διάθεση, τά αισθήματα, τή μνήμη, τήν όρεξη, τήν άντοχή στον πόνο, τήν αυτοπεποίθηση, τόν ύπνο, τήν πέψη καί τή ρύθμιση τής θερμοκρασίας του σώματος του ανθρώπου.

β). Τό στρές. Η καθημερινή οικογενειακή, επαγγελματική καί κοινωνική ζωή πολλών συνανθρώπων μας εΐναι ύφασμένη μέ τό στρές. Αυτό έχει σάν αποτέλεσμα ό άνθρωπος νά έχει συμπεριφορά πού δέν εΐναι φυσιολογική.

γ). Σύνδρομο στέρσης. Άτομα πού εΐναι άλκοολικά ή κάνουν χρήση ουσιών όπως ναρκωτικά ή άλλες χημικές ουσίες πού δρούν στον έγκεφαλο όταν δέ μπορούν νά πάρουν «τή δόση τους» (= σύνδρομο στέρσης), τότε έχουν συμπεριφορά άφύσικη.

δ). Μετατραυματικό σύνδρομο. Πολλοί εμφανίζουν συμπτώματα ΔΕΔ μετά από ένα τραυματισμό στό κεφάλι ή μία έγχείρηση.

2. Ψυχοκοινωνικές

α). Διαταραγμένη προσωπικότητα. Όλοι μας γνωρίζουμε ότι στή διαμόρφωση του χαρακτήρα ενός ανθρώπου παίζουν κύριο λόγο ή κληρονομικότητα καί ή ανατροφή πού πήρε από τήν οικογένειά του καθώς καί ή κοινωνία μέσα στήν όποία μεγάλωσε. Τά άτομα μέ ΔΕΔ συνήθως μεγάλωσαν σέ άσταθεΐς οικογένειες, όπου οί λεκτικές έκρήξεις, ή σωματική καί ή συναισθηματική κακοποίηση ήταν ρουτίνα. Συνήθως στά περιβάλλοντα αυτά τά άτομα κάνουν χρήση άλκοόλ ή ναρκωτικών ουσιών.

Άκόμα τὰ άτομα αὐτὰ ἀπογοητεύονται εὐκόλα, ἔχουν δυσκολία νά διαχειριστοῦν τὰ συναισθήματα τοῦ θυμοῦ καί τῆς ἐχθρότητας, εἶναι ἀσταθῆ συναισθηματικά γιατί δέν ξέρουν πῶς νά ἐλέγξουν τὰ συναισθήματά τους. Ἐπίσης, πιστεύουν ὅτι «ὄλοι οἱ συνάνθρωποί τους εἶναι ἐναντίον τους» καί ὅτι μέ τήν ἀντίδρασή τους αὐτή ἀποκαθιστοῦν τήν εὐθραστία αὐτοεκτίμησή τους.

β) Κληρονομικότητα. Ἄν ἐρευνήσουμε τό γενεαλογικό δέντρο τοῦ ἀνθρώπου πού παρουσιάζει συμπτώματα ΔΕΔ, θά διαπιστώσουμε ὅτι κάποιος πρόγονός του ἔπαυσε ἀπό τό ἴδιο σύνδρομο. Ἔτσι πολλοί συνάνθρωποι μας γεννήθηκαν ἢ ἀπέκτησαν διαταραγμένη προσωπικότητα, κι αὐτό τούς κάνει νά ἀντιδρῶν διαφορετικά ἀπό ὅ,τι θά ἀντιδρούσε στό ἐρέθισμα ἕνας λογικός ἄνθρωπος.

Θεραπεία.

Ὁ θυμός εἶναι μία φυσική προσαρμοστική μορφή ἀντίδρασης σέ ἐξωτερικές ἀπειλές. Θεωρεῖται ὡς μία μορφή προστατευτικῆς ἀντίδρασης. Ἡ συναισθηματική αὐτή ἀντίδραση ἐπιτρέπει σ' ἕνα πρόσωπο νά ὑπερασπιστεῖ τόν ἑαυτό του ὅταν δέχεται ἐπίθεση. Μία ὀρισμένη ποσότητα θυμοῦ, ὡς ἐκ τούτου, εἶναι ἀπαραίτητη γιά τήν ἐπιβίωση.

Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, δέν εἶναι φυσιολογικό νά ἐπιτίθεται σέ κάθε πρόσωπο ἢ ἀντικείμενο πού μέ ἐνοχλεῖ, ὅπως νόμοι, κοινωνικές νόρμες κ.λπ. Ἡ κοινή λογική θέτει ὅρια στό πόσο μπορεῖ ὁ θυμός μας νά εἶναι φυσιολογικός.

Ὅταν συνειδητοποιήσει κάποιος ὅτι ἡ ΔΕΔ τόν ἔχει κυριεύσει, τό πρῶτο πού πρέπει νά κάνει εἶναι νά πάρει ἀπόφαση νά βοηθήσει τόν ἑαυτό του, νά θεραπευθεῖ. Στή συνέχεια, θά ἐπισκεφθεῖ εἰδικό γιαιτρό-θεραπευτή. Αὐτός μπορεῖ νά βοηθήσει νά καθοριστεῖ τό συναισθηματικό ὑπόβαθρο τοῦ ἀτόμου εἴτε μέ φαρμακευτική ἀγωγή ἢ μέ ψυχοθεραπεία. Ἐπίσης μπορεῖ νά ζητήσει νά γίνουν διάφορες ἐξετάσεις, ὅπως:

μαγνητική τομογραφία, ἠλεκτροεγκεφαλογράφημα ἢ ψυχοπαθολογική μελέτη. Μέ τις ἐξετάσεις βρίσκουμε πῶς λειτουργοῦν ἡ μνήμη, ἡ προσοχή, ἡ σκέψη, ἡ ἀντίληψη, τό συναίσθημα καί ἡ βούληση. Με βάση τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐξετάσεων καθορίζεται καί ὁ τρόπος θεραπείας τοῦ ἀσθενοῦς.

Ἄν ἡ ΔΕΔ παρουσιαστεῖ σέ νηπιακή ἡλικία, μέχρι 3 ἐτῶν, δέ δίνουμε στό παιδί καμιά εἰδική θεραπεία.

ΔΕΔ καί ἐπιληψία

Πολλοί συγχέουν τή ΔΕΔ μέ τήν ἐπιληψία, αὐτό ὅμως δέν εἶναι σωστό. Κατά τήν ἐκδήλωση τῆς ΔΕΔ, ὁ ἀσθενής δέ δαγκώνει τή γλῶσσα του, δέν ἔχει ἀκράτεια οὔρων, δέν αὐτοτραυματίζεται, δέν ἔχουμε κυάνωση τοῦ δέρματος καί ἔχουμε φυσιολογική ἀντίδραση στό φῶς. Ἐπίσης δέν ἔχουμε ἐπιληπτικὸμορφες ἐκφορτίσεις. Μετά ἀπό μία ἐπιληπτική κρίση ἔχουμε σημαντική αὐξηση τῆς προλακτίνης στό αἷμα τοῦ ἀτόμου, ἐνῶ στή ΔΕΔ δέ συμβαίνει αὐτό.

Ἀποτελέσματα

Ἡ ΔΕΔ μπορεῖ νά ἔχει σοβαρές συνέπειες γιά τό ἴδιο τό άτομο ἀλλά καί γιά τούς συνανθρώπους του. Μπορεῖ νά δημιουργήσει ἀνεπανόρθωτες καταστάσεις στήν οἰκογένεια ἀλλά καί στήν ἐργασία. Ὅλοι εἶναι ἔτοιμοι νά δοῦν ἀνά πάσα στιγμή τό άτομο νά ἐκρήγνυται, καί μόλις ἐμφανισθεῖ ἡ διαταραχή ἀπομακρύνονται γιά νά μὴν ὑποστοῦν τὰ ἐπακόλουθα τῆς διαταραχῆς. Ἄλλωστε, δέ μποροῦν νά τοῦ προσφέρουν καμιά βοήθεια τήν ὥρα τοῦ παροξυσμοῦ.

Τό άτομο μέ ΔΕΔ σιγά-σιγά ἀπομονώνεται, ἀφοῦ σχεδόν ὄλοι, φίλοι, συνάδελφοι κ.ἄ. ἀπομακρύνονται καί τό ἐγκαταλείπουν. Βέβαια, αὐτό ἐπιδεινώνει τήν κατάσταση τοῦ ἀσθενοῦς καί τόν ὀδηγεῖ στήν κατάθλιψη καί στήν ἔλλειψη αὐτοεκτίμησης.

Τὰ άτομα αὐτὰ ἔχουν ἀπό ἐμᾶς ἀνάγκη ἀπό κατανόηση, βοήθεια καί ὑποστήριξη. Ἄς τὰ δίνουμε ὅλα αὐτά μέ ἀγάπη.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Του κ. **Ανδρέα Δημάκη**, Φιλολόγου - Ιστορικού

Μέχρι τό 10^ο αιώνα, όποτε καθορίστηκε ή ήμερομηνία τών Χριστουγέννων, ήταν παράδοση νά όργανώνουν δημόσια γιορτή στις 25 Δεκεμβρίου πρός τιμήν του θεού Ήλιου. Κατά τή διάρκεια του έορτασμού ό αυτοκράτορας, έκπροσωπώντας τό θεό Ήλιο, έπαιζε μιá παραδοσιακή παντομίμα έμφανιζόμενος μέ φωτιστέφανο στό κεφάλι, δηλαδή μέ τό άρχικό έμβλημα του θεού Ήλιου. Ή γέννηση του Χριστού μέχρι τότε γιορταζόταν μαζί μέ τά Θεοφάνεια (= Έπιφάνεια). Οί Βυζαντινοί, κατά τήν ήμέρα τών Χριστουγέννων, μέσα στό ναό σχημάτιζαν σπήλαιο και μέσα σ' αυτό τοποεθούσαν στρώμα, πάνω στό όποιο έθεται παιδί, πού παρίστανε τόν Ίησοϋ.

Κατά τούς Βυζαντινούς χρόνους υπήρχε συνήθεια νά δίνουν στην λεχώ, προκειμένου νά παράγει άφθονο γάλα, τό λεγόμενο λοχόζεμα, δηλαδή ζωμό μέ ψημένο σιμιγδάλι και μερικά άλλα είδη, όπως βούτυρο και μέλι.

Τό λοχόζεμα αυτό συνήθιζαν νά τό στέλνουν στά φιλικά τους σπίτια την έπομένη ήμέρα τών Χριστουγέννων, πρός τιμήν τών λοχείων τής Παναγίας. Τό έθιμο αυτό δέν τό ένέκρινε ή Έκκλησία, ή όποία μέ τόν 79^ο κανόνα τής έν Τρούλλω Συνόδου (691) τό άπαγόρευσε μέ ποινή άφορισμού τών λαϊκών και καθαίρεσης τών κληρικών, επειδή ή Παναγία δέ γνώρισε λοχεία «... αλόχευτον τόν έκ τής Παρθένου τόκον όμολογοϋντες, ως και άσπόρως συστάντα...» (Πηδάλιον, έκδ. Άστήρ, σελ. 289). Σύμφωνα δέ μέ τό σχόλιο του άγ. Νικοδήμου του άγιορείτου «ή του Χριστού γέννησις μόνου, χωρίς λοχείας έγένητο, και οϋκ έστιν επί τής άφθόρου και άπειρογάμου κυρίως τό όνομα τής λοχεί-

ας ειπεΐν» (δ.π., σελ. 290). Ή άπαγόρευση αυτή δέν κατάφερε νά εξαλείψει τό έθιμο αυτό, σύμφωνα πρός αυτό πού γράφει ό Συμεών ό Μεταφραστής (10^ο αιώνας μ.Χ.), «άφορίζεται ό μετά τήν έορτήν τής Θεοτόκου σεμίδαλιν ή άλλο τι σκευάζων διά τά λεγόμενα λοχεία». Μόνο κατά τό 12^ο αιώνα κατά τό Θεόδωρο Βασολαμώνα ή συνήθεια αυτή έξέλειψε, τουλάχιστον στην Κωνσταντινούπολη «Χριστού χάριτι τέως εις ταύτην τήν τών πόλεων βασιλεύουσαν οϋδέν τί τολμάται τοιοϋτον παρά τινος».

Κατά τίς μεγάλες έορτές επικρατούσε συνήθεια νά καλλωπίζονται οί οικίες και νά στολίζονται τά υπέρθυρά τους και νά γίνεται ό καθαρισμός και τών δρόμων.

Τούτο γινόταν και κατά τήν ήμέρα του έορτασμού τών Χριστουγέννων, όποτε κατά διαταγή του Έπάρχου τής πόλεως, όχι μόνο ό καθαρισμός τών δρόμων, γινόταν, αλλά και ό στολισμός διαφόρων στύλων, πού τούς έστηναν κατά διαστήματα και τούς στόλιζαν μέ κλάδους μυρτιάς, δενδρολίβανα και άνθη τής έποχής.

Κατά τίς έορτές του Δωδεκαημέρου γνωρίζουμε ότι οί Βυζαντινόπαιδες γύριζαν τά σπίτια άπό βαθιά χαράματα μέχρι τό δειλινό μέ αϋλούς και σύριγγες λέγοντας τά κάλαντα. Για τούς λέγοντες τά κάλαντα τά Χριστούγεννα γράφει τά έξής ό γνωστός γραμματικός, ποιητής και σχολιαστής του Όμήρου, Ίωάννης Τζέτζης (1110-1180):

*Και όσοι κατ' άρχίμηνον τήν Ίανουαρίου
Και τή Χριστου γεννήσει δέ και Φώτων τή ήμέρα
Όπόσοι περιτρέχουσι τάς θύρας προσαιτούντες
Μετά ώδών και έπωδών και λόγους έγκωμίων.*

Από τούς στίχους αυτούς πληροφορούμεθα ότι εκτός από τὰ εὐχετικά ἄσματα καὶ τὰ ἐγκώμια πρὸς τούς ἐνοίκους, ὅπως γίνεται καὶ σήμερα, ζητοῦσαν στό τέλος καὶ ἀμοιβή. Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τὰ κάλαντα δέν τὰ ἔλεγαν μόνο τὰ παιδιά, ἀλλά καὶ ἐνήλικοι, οἱ ὅποιοι μέχρι ἀργά τῆ νύχτα περιφέρονταν λέγοντας τὰ κάλαντα καὶ δέ ἔφευγαν, ἂν δέν ἔπαιρναν ἀμοιβή.

Καί δέν ἐνοχλοῦσαν μόνο τὰ παιδιά τούς περιοίκους κατὰ τὴν ἡμέρα αὐτή, ὅπως καὶ τὶς ἐπόμενες τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀλλὰ καὶ οἱ μεταμφιεσμένοι, οἱ ὅποιοι μέ μαυρισμένο-καπνισμένο πρόσωπο κτυποῦσαν τὶς πόρτες μέ φωνές καὶ ἀστεϊσμούς, ἐνοχλοῦντες μέ τὸν τρόπο αὐτό τούς οἰκοδεσπότες.

Ἐπικρατοῦσε συνήθεια, ἂν τὸ ἐπέτρεπε ὁ βασιλάς, νά τελοῦνται ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων ἵπποδρομιακοὶ ἀγῶνες στόν Ἴππόδρομο μέ τὴν παρουσία τοῦ Βασιλέως καὶ μεγάλου πλήθους θεατῶν. Τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἔδιναν καὶ τὰ ἀνάκτορα τὸν ἐορτάσιμο τόνο μέ τὴν προετοιμασίαν γιὰ τὴν πομπικὴ μετάβαση τοῦ βασιλέως ἀπὸ τὸ Ἱερό Παλάτιο, τουλάχιστον μέχρι τὸ 12^ο αἰῶνα, στό ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ὅταν ὁ βασιλέας ἐφθανε στὴν Ἁγία Σοφία, στόν ἐξωνάρθηκα, ἀνώτερος ἀνακτορικός ὑπάλληλος, ὁ πραιπόσιτος, τοῦ ἀφαιροῦσε ἀπὸ τὸ κεφάλι τὸ στέμμα. Καθὼς προχωροῦσε ὁ ἡγεμόνας, συναντοῦσε στό νάρθηκα τὸν Πατριάρχη μαζί μέ τὸν ὁποῖο

προχωροῦσε στόν κυρίως ναό. Ἐπειτα, ἀφοῦ πρῶτα ἔμπαινε στό Ἱερό, γιὰ νά προσκυνήσει, μετέβαινε, στόν πρὸς ἀνάπαυση χώρο, τὸ μοντατώριο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ ἐβγαίνει ὅταν ἦταν καιρὸς τοῦ ἀσπασμοῦ καὶ γιὰ νά κοινωνήσει. Ὅταν ἐπέστρεφε στό ἀνάκτορα, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι σέ πέντε διάφορα σημεῖα τὸν ἐπευφημοῦσαν καὶ τοῦ ἔδιναν εὐχές, ὅπως καὶ κατὰ τὴν μετάβασί του.

Τὸ μεσημέρι ἔδιναν οἱ βασιλεῖς ἐπίσημο γεῦμα στό ἀνάκτορα, στό ὁποῖο προσκαλοῦσαν τούς ἄρχοντες, ξένους ἀντιπροσώπους καὶ δώδεκα πτωχοὺς κατὰ τὸν τύπο τῶν δώδεκα μαθητῶν τοῦ Κυρίου, οἱ ὅποιοι ἔτρωγαν ξαπλωμένοι σέ ἀνάκλιτρα κατὰ τὴν ἀρχαία συνήθεια. Ἀπὸ καιρὸ σέ καιρὸ, σηκώνονταν καὶ ἐπευφημοῦσαν τὸ βασιλιά, ἐνῶ κατὰ χρονικὰ διαστήματα οἱ καλλιφῶνοι χοροὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἔψαλαν: «Ἡ γέννησίς σου, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀνέτειλε τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τῆς γνώσεως».

Ἀπὸ σεβασμὸ γιὰ τὴν ἱερότητα τῆς ἡμέρας αὐτῆς, οἱ βασιλεῖς ἀπαγόρευαν τὴ σύλληψη καὶ τὴ φυλάκιση κάποιου γιὰ ἐλαφρὰ παραπτώματα, ἐκτός ἂν εἶχε διαπράξει σοβαρὸ ἔγκλημα, ὅποτε, στέλλοντας διαταγές τους, διέταζαν τὸν ἀποφυλακισμό τῶν ἐγκλείστων γιὰ μικρὰ παραπτώματα.

Μέ τὸν τρόπο αὐτὸ σέ γενικὲς γραμμὲς τελοῦσαν τὸν ἐορτασμό τῶν Χριστουγέννων οἱ βυζαντινοὶ πρόγονοί μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν Α.Ε., τόμος Η΄, Ἀθῆναι 1979.
- ΦΑΙΔΩΝΟΣ ΚΟΥΚΟΥΛΕ, *Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός*, ΝΕΩΤΕΡΟΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΗΛΙΟΥ, τόμος ΚΑ΄, Ἀθῆναι, 1981.
- ΣΤΗΒΕΝ ΡΑΝΣΙΜΑΝ, *Βυζαντινὸς πολιτισμὸς*, μτφρ. Δέσποινας Δετζώρτζη, ἐκδόσεις Γαλαξία, Ἀθῆναι, 1969.
- ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (Θ.Η.Ε.), τ. Ε΄, στ. 359 ἐξ.

Ἐπίσκεψη-ὁμιλία π. Ἰωνᾶ Μούρτου

Μιά σπάνια καί ξεχωριστή εὐκαιρία εἶχαν τά μέλη τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν (Χ.Ε.Ε.Λ.) καί Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων (Χ.Ε.Ε.), καθὼς καί πολλοί φίλοι καί γνωστοί τῶν Ἐνώσεών μας, τὴν Δευτέρα, 20 Νοεμβρίου. Τά Δ.Σ. τῶν ἀνωτέρω, ἀξιοποίησαν τὴν ἔλευση στὴν Ἑλλάδα γιὰ διαδικαστικούς λόγους τοῦ ἀρχιμ. Ἰωνᾶ Μούρτου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ 2000 διακονεῖ τοὺς ὀρθοδόξους

ἀδελφούς μας στήν μακρινή Ταϊβάν.

Ὁ π. Ἰωνᾶς, μοναχός στήν Ι.Μ. Γρηγορίου τοῦ ἁγίου Ὁρους, μετέβη στήν Ἄπω Ἀνατολή καί συγκεκριμένα στήν Ταϊβάν, πρῶτον μὲν γιά τήν κάλυψη τῶν λειτουργικῶν ἀναγκῶν μιᾶς μικρῆς ομάδος ὀρθόδοξων πιστῶν πού ἐζήτησαν ἀπό τό Οἶκ. Πατριαρχεῖο κληρικό γιά τίς ἀνάγκες τους καί οἱ ὅποιοι προέρχονταν κυρίως ἀπό μικτούς γάμους μέ προερχομένους ἀπό τήν περιοχή, καθῶς καί ἀπό στελέχη ἐπιχειρήσεων πού ἐργάζονταν στήν εὐρύτερη περιοχή.

Ὁ π. Ἰωνᾶς –προερχόμενος ἀπό τήν Πάτρα καί διακονήσας γιά ἄρκετά χρόνια στό κατηχητικό ἔργο τῆς Ἀδελφότητος (στίς Χ.Μ.Ο.) καί στίς Κατασκηνώσεις τῆς Ρίζας, μέ ὄπλο τήν πίστη του, τήν ὑπακοή του στήν μοναστική ἀδελφότητα πού ἀνήκει, καθῶς καί μέ τά πολλά καί ποικίλα χαρίσματα πού ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπιδαψίλευσε σ' αὐτόν, μέ τήν ἐπιστημονική του κατάρτιση πού εἶναι πολύ χρήσιμη γιά τήν ἀξιοποίηση τῶν νέων τεχνολογικῶν δυνατοτήτων, (δεδομένου ὅτι εἶναι ἀπόφοιτος τοῦ τμ. Ἠλεκτρολόγων Μηχανικῶν τοῦ Πολυτεχνείου Πατρῶν)– εἶχε κατ' ἀρχήν μιᾶ συγκινητική καί ἐγκάρδια συνάντηση μέ τόν παριστάμενο προϊστάμενο τῆς Ἀδελφότητος ΖΩΗ π. Βασίλειο Μπλάνα, μέ τόν ὅποιο ἀνεμνήσθησαν ἡμέρες συνεργασίας ἀπό τήν δεκαετία τοῦ '80 στήν Πάτρα, καθῶς καί μέ πολλούς παριστάμενους πού εἶχαν

σχέση καί συνεργασία ὡς φοιτητές ἐπίσης ἐκεῖ, καθῶς καί μέ τόν ἐκ Πατρῶν προερχόμενο π. Σεραφεῖμ Στολάκη, μέλος τῆς ἀδελφότητος.

Μέ καρδιακό καί γλαφυρό τρόπο μετά τήν ἐγκάρδια ὑποδοχή καί παρουσίασή του ἀπό τόν προϊστάμενο τῆς Ἀδελφότητος στήν σχεδόν πλήρη αἴθουσα τοῦ Ἁγ. Παύλου στό Καρύτση 14, ὁ π. Ἰωνᾶς καθήλωσε τοὺς παρισταμένους μέ τήν ἀναφορά του στό τελούμενο ἔργο στήν Ταϊβάν. Ἐξέθεσε τίς δυσκολίες τοῦ ἐγχειρήματος σέ ἓνα ξένο καί ἀφιλόξενο περιβάλλον, σέ ἓναν πολιτισμό πού ἀπέχει ἀπό τίς παραστάσεις πού ὅλοι ἔχουμε ἀπό τόν ἱστορικό μας χώρο καί τόν τρόπο κατανόσής του καί πρόσληψής του, γιά τρόπο ζωῆς καί θρησκευτική παράδοση πού δέν εἶναι οἰκεία, ἐλλείψεις σέ ὑποδομές καί στοιχειώδη, καθῶς καί τήν ὑπέρβαση πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἀπό τήν χάρη καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Περιέγραψε τήν μικρή σέ ἀριθμό ἀλλά μεγάλη σέ πίστη καί προσδοκία τοπική ἐκκλησία, καί τόν ἀγῶνα γιά τήν ἐπικοινωνία μέ τό ποιμνίό του, δεδομένου ὅτι πολλοί πιστοί ζοῦν σέ ἀπόσταση ἑκατοντάδων χιλιομέτρων ἀπό τό κέντρο δράσης του.

Στό τέλος, ἀφοῦ ἀπάντησε σέ πολλές ἐρωτήσεις πού τοῦ ἐτέθησαν, ζήτησε τίς προσευχές ὄλων τῶν παρισταμένων γιά τήν ὑπέρβαση τῶν δυσχερειῶν καί τήν εὐδόση διά τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀνοιγματος σέ «χώραν μακράν».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΤΟΥΣ 2023

ΣΧΟΛΙΑ: Έπικαιρα θέματα άγωγής, τ. 648, σελ. 65-66. Σχόλια στην έπικαιρότητα, τ. 650 σελ. 119-123.

ΚΕΙΜΕΝΑ έσωφ. κ.ά.: τ. 647: Άσπιώτης Άριστος, Τό παιδί και ή θρησκευτική διαπαιδαγώγηση, τ. 648. (†) *Μητρ. Πισιδίας Σωτήριος*, Παύλος, ό Απόστολος τών Έθνών. τ. 649, Άγ. *Νεκταρίου*, «Τό γνῶθι σαυτόν». τ. 650, *Κολιτσάρας Ίω.*, Η Άγία Γραφή διά τό παιδί και την μόρφωσίν του, τ. 650, *Μάινας Έλευθ.*, Διδάσκαλος τών λόγων Σου, σελ. 118. τ. 651, (+) *άρχιμ. Ήλία Μαστρογιαννόπουλου*, Θά γεννηθής σταυρωμένος.

ΑΡΘΡΑ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ: (†)**ΒΑΛΛΗΝΔΡΑΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ**, άρχιμ. (κατόπιν Μητρ. Πατρών -άπό Ν.Ζίχνης & Νευροκοπίου), Άγία Φοίβη-Γυναίκα και έκκλησιαστική, διδακτική και προνοιακή δράση, τ. 649, σελ. 69-71. **Ζιλέ Λέβ**, Χριστούγεννα, τ. 651, σελ. 133-134. **Μαρκότσης Ίωάννης**, Οί τρεις έιέράρχες: Διάλογος μέ την έποχή μας, τ. 647, σελ. 1-4. **π. Μποροβίλος Γεώργιος**, Μεταφράσεις πατερικών έργων κατά τον ΙΗ΄ αί., τ. 648, σελ. 42-45, τ. 649, σελ. 77-83. τ. 650, σελ. 110-112,

ΙΣΤΟΡΙΚΑ-ΕΠΙΚΑΙΡΑ: **Δημάκης Άνδρέας**, Η μαζική λιμοκτονία τών Ούκρανων κατά την διετία 1932-1933, τ. 647, σελ. 30-32. Τό θωρηκτό Άβέρωφ, τ. 650, σελ. 129-130. Χριστούγεννα στό Βυζάντιο, τ. 651, σελ. 160-161. **Μαρκαντώνης Νικόλαος**, Η μάχη τής Κρήτης (1941), τ. 650, σελ. 124-128. **Μπράνης Δημήτριος**, Θρησκευτικές και έθνικές έορτές (Η σημασία του έορτασμού), τ. 647, σελ. 28-29. Άγιος Κοσμάς ό Αιτωλός, Δάσκαλος του Γένους-Έθναπόστολος, Έθνομάρτυρας, τ. 649, σελ. 91-93.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ-ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ: (Τής **Συντάξεως**), Η οικογένεια σταθερή και καθολική άξια, τ. 648, σελ. 54-55. **Άραβανής Γεώργιος**, Η βαθύτερη άνάλυση του φαινομένου τής διδασκαλίας, τ. 651, σελ. 149-152. **Κακαβούλης Άλέξανδρος**, Η βία στό ανθρώπινο πρόσωπο και ό σεβασμός που του όφειλούμε-Έξαρση τής βίας, τ. 647, σελ. 10-17. Η ανθρώπινη ζωή, τ. 648, σελ. 46-50. Όριμότητα για την άρνητική πλευρά τής ζωής, τ. 650, σελ. 105-109. Όριμότητα για τή θετική πλευρά τής ζωής, τ. 651, σελ. 138-142. **Λιαμής Ήλιος**, Έξάρτηση ζωής και έξάρτηση θανάτου, τ. 647, σελ. 5-9. Τό ζητούμενο τής Παιδείας, τ. 648, σελ. 51-53. **Μαρκότσης Ίωάννης**, Έφηβική και νεανική παραβατικότητα. Σχολείο και Κοινωνία-Τό χρέος τής άγωγής σήμερα, τ. 648, σελ. 37-41, τ. 649, σελ. 72-76. τ. 650, 101-104. **Μηλίτσης Γεώργιος**, Παιδί μέ σχιζοφρένεια, τ. 648, σελ. 61-64. Διαταραχή αισθητηριακής έπεξεργασίας (SPD), τ. 649, σελ. 94-98. Διαλείπουσα έκρηκτική διαταραχή, τ. 651, σελ. 157-159. **Μητροπολίτης Μάνης Χρυσόστομος**, **Θρησκεία και παραβατικότητα άνηλικών**, τ. 651, σελ. 135-137. **Ρίζος Κων/νος**, Οί ποιnés στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τ. 647, σελ. 18-22. **Ριμπάς Εύστ.**, Η καλλιέργεια τής άκροάσεως στους μαθητές, τ. 647, σελ. 25-27. Εύθύνη και έλευθερία στό έργο του εκπαιδευτικού, τ. 648, σελ. 56-60. Ό φόβος στή ζωή μας, τ. 650, σελ. 113-115. **Τσαγκαρλή-Διαμάντη Εύαγ.**, Συννεπείς στην όρθόδοξη άγωγή παιδιών και έφήβων, τ. 649, σελ. 84-90. Η βούληση του εκπαιδευτικού ως επιδρώσα δύναμη βελτίωσης τών μαθητών, τ. 651, σελ. 143-148.

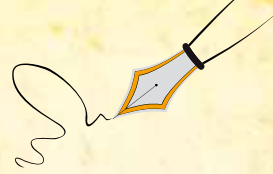
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΔΟΚΙΜΙΟ: **Παπαθανασόπουλος Δημ.**, Άλήθεια και άνθρωπος (Θέσεις και εκτιμήσεις), τ. 647, σελ. 23-24. Άριστοτέλης και άρετή, τ. 651, σελ. 153-156.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ-ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ: τ. 647, σελ. 33-36. τ. 648, σελ. 67. τ. 649, σελ. 99.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ: τ. 648, σελ. 68. τ. 650, σελ. 116-117. τ. 651, σελ. 162-163

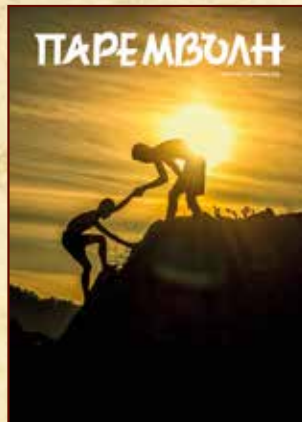
ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ, τ. 649, (+Διον. Κωτσάκης) σελ. 100. τ. 650, (+Χρυσάνθη Κουρή) σελ. 131-132

Άξίζει νά διαβάσετε

Το μηνιαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με την ιστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στὸν ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία μεγαλύτερη τῶν 50 ἐτῶν που ἀπευδύνηται στὴ γυναίκα, στὴν πνευματική καὶ κοινωνική της παρουσία.

Τὸ περιοδικό γιὰ τὴν Ἐπιστήμη, τὰ Γράμματα καὶ τὴν Τέχνη, με τὸ ἔνδοξο παρελθὸν καὶ τὸ δυναμικό “παρῶν” στὶς μάχες του κατὰ τοῦ ὕλισμου καὶ τῆς ἀπιστίας.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τὸν ἐνδουσιασμό τῆς νεότη-τας καὶ τὴ σφραγίδα τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας.

Τὸ μηνιαίο παιδικό περιοδικό που κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικός φίλος γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Χριστιανικής Ένώσεως
Έκπαιδευτικῶν Λειτουργῶν

- **Σπυρ. Καλλιάφα:**
ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΕΤΗΣΙΟΥ ΟΡΜΗΣ _____ 3,00 €
ΕΘΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ, ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ & ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 3,00 €
ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΠΡΩΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΕΤΗ έκδοσις Γ΄ _____ 5,00 €
- **Γ. Θ. Κολιτσάρα:**
ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ τόμοι Β΄ & Γ΄ ἕκαστος _____ 6,00 €
Η ΑΠΑ ΓΡΑΦΗ ΔΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΟΡΦΩΣΙΝ ΤΟΥ _____ 3,00 €
Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΗΓΕΤΗΣ _____ 10,00 €
- **Β. Χαραλαμποπούλου:**
Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ _____ 3,00 €
Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ _____ 3,00 €
ΤΟ ΠΑΙΔΙΚΟ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ _____ 3,00 €
- **Μ. Debesse:**
ΣΤΑΘΜΟΙ ΑΓΩΓΗΣ _____ 5,00 €
- **G. Allport:**
ΤΟ ΑΤΟΜΟΝ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ _____ 6,00 €
- **Ίωάν. Ἀντωνίου:**
ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΜΕΝ ΤΑΣ ΑΣΘΕΝΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΑΣ ΑΠΟ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ _____ 3,00 €
- **ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ ΤΗΣ Χ.Ε.Ε.Λ.:**
ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑ ΙΔΑΝΙΚΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑΝ ΜΑΣ _____ 6,00 €
Η ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ _____ 6,00 €
Η ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ _____ 6,00 €
Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΟΥ _____ 6,00 €
Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ _____ 6,00 €
ΟΔΗΓΗΤΙΚΗ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ _____ 6,00 €
ΤΑ ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ _____ 6,00 €
ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ _____ 6,00 €
ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ _____ 6,00 €
ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΝ _____ 6,00 €
ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΞΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
Η ΕΘΝΙΚΗ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ _____ 6,00 €
ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΠΑΙΔΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ _____ 6,00 €
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ _____ 6,00 €
Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ _____ 6,00 €
ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ _____ 6,00 €
ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ _____ 10,00 €
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ _____ 10,00 €

